

PETRI ANDREAE MATTHIOLI MEDICI

Senensis Commentarii,

IN LIB. SEXTVM PEDACII DIOSCORIDIS
ANAZARBEI, DE LETHALIBVS VENENIS,
EORVMQVE PRÆCAVTIONE,
ET CVRATIONE.

Præfatio Dioscoridis.

VPERIORIBVS, amicissime Aree, libris tradidimus de aromatibus, oleis, vnguentis, arboribus, & earundem fructibus, lacrymisque: item animalibus, melle, lacte, seuo, frumentis, oleribus, herbis, radicibus, liquamentis, vinis, metallisque. In hoc verò totius operis vltimo, facultates medicamentorum recensimus, quæ prodesse nobis, aut officere possunt.

Vitata igitur orationis prolixitate, opus institutum prosequamur. Huiuscemodi autem tractatus cum bifariam distributus sit, in partem venena præcauentem, ita vt ne fallant fumentes, aut si quando per imprudentiam dentur, vt tum quoque innoxia fiant, irritaque: & in rationem ijs succurrendi, qui iam noxam sentiunt: primùm differam de præcauendi modo, quem esse difficillimum plerique maiorum arbitrantur, quòd dantes clam venena ita insidias temperant, ut peritissimum quenq; decipiant. Siquidem venena sua amaritudine, permistis dulcibus, spoliant, & graue odoris virus mixtura odoramentorum eximunt. Aut medicamenta immiscent, quæ tuendæ sanitatis gratia dari putantur, & præsertim in valetudine, vt absinthium, tragoriganum, satureiam, aut hyssopum, quinetiã thymum, irim, origanum, abrotonum, castorium, aut si quid medicamenti purgatorij cognatam habere qualitatem videatur. Aut potionibus inserunt, vt uinis asperis, iuribus, passo, mullæ aquæ, musto: succis, ut in cremore lentis, polentis: aut medicaminibus, aut alijs, quæ assumuntur, edulij speciem referentibus. Quare qui in ea suspitione sunt, conditos cibos vitare debent, omnique intenso sapore dulcium, aut salorum, aut acidorum abstinere: nec sitibundi affatim bibere, aut esurientes voraciter comedisse, semperque ad saporem horum diligenter attendere, præsertimque potu frigidam aquam præsumere. Satiato enim appetitu, qualitates ægerrimè postea concoquuntur. In ægris quidem facilè cauemus potiones auxiliij prætextu dari solitas, quas offerunt improbi veneficorum artifices: itaque ob id laborantes morbo non perinde audentium iniurijs patent. Et hæc quidem ne facilè incauti seductique homines capiantur dolis veneficorum, ratio est, & facultas. Sed alia superest expeditior, vt suspiciosi aliqua præsumant, quæ venenorum vires hebetent, & inefficaces irritasque reddant: cuiusmodi carica sunt cum iuglandibus nucibus manducata, & quæ cedromela uocant, id est citria, seminisque napi drachma cum uino. Item folia calaminthæ, aut creta, quæ Lemnia sphragis appellatur, pondere pari cum uino: aut rutæ folia, & nucis iuglandis nucleum: aut caricas duas, & salis callum ieiuni sumant, & nullo veneni genere lædentur. Antidota ex uino sumpta, eundem effectum præbent: inter quæ intelligitur magnum Mithridatium, & quod scinco, & quod sanguine temperatur. Quin & sæpe venenis obfistunt peculiare quidam corporum affectus certo quodam modo constitutorum, cum quadam cibi, potusque qualitate, tum vini copia ita temperatorum, vt cum uenenis dissentiant. siquidem ingesti veneni vires frangunt, atque iam priore alimento farctis, præclusisque meatibus, obstant, ne membratim per digestionem insinuetur. Verùm enim uero, quoniam fortunæ necessitas interdum similia discrimina peregrè agentibus adfert, absque vllis insidijs hominum, non nihil differendum mihi de hac re necessarium duco. Iam primùm igitur culinam apparare loco subdiali conuenit, cibosque & potus in huiuscemodi loco struere. Si id fieri commodè nequit, secunda erit conditio hæc, apparandi, apponendi que sub tecto. Sed tum diligenter laquearia animaduertenda: frequenter enim à superioribus contabulamentis animalia decidunt exigua quidem, sed quæ non modicam perniciem moliantur, vt phalangia, stelliones, & alia quædam reptilia. Porro uinaria uasa diligenter

diligenter intueri oportet: nanque reptilia odore vini illiciuntur, quæ interdum forbendo, noxium virus eruçarunt, interdum verò delapsa immerfaque expirarunt, & exitij causas haurientibus attulerunt. Sed hæc hætenus dicta sint, ne cauti, & prouidi insidijs pateant. Quòd si qui sua sponte, aut ex quorundam insidijs sumpserunt, auxiliari primo quoque tempore oportebit. siquidem dum comites singulorum venenorum notæ expectantur, immedicabile fit venenum, & paulisper neglectum, medicamentis ægrè cedit. Quare si qui pro comperto se uirus sumpsisse intelligunt, & fateantur, aut eorum, qui aderant, testimonio constet, protinus ad idonea remedia transeunt, faciliè peculiari, natiuæque constitutioni restituemus. Neque enim ijs assentimur, qui prorsus auxilia in huiuscemodi frustra adhiberi contendunt. Quo enim modo morbi, quorum causæ cæcæ, latentesque corporibus insident, medicinam admittunt, & quæ forinsecus incurrunt venena, medendi rationem aspernantur? Aequè verò omnes morbi pro causarum ingruentium magnitudine, proque antecedentibus affectionibus, qualitibusque, quibus fit opportunum corpus, vel medicabiles sunt, uel nullis cedunt medicamentis. Quòd si qui forsitan obmutescentes, aut temulenti, aut nolentes alioqui venenum à se egeri, nullam nobis eius cognitionem præbeant, tum protinus accedendum ad ea, quæ communiter epotis quibuscunque venenis opitulari consueuerunt. Atqui nullum magis in omnia ualens auxilium dari potest, quàm ut proximo loco uirus foràs exhauriatur, priusquam inualescat. Quare sine mora calidum oleum ex aqua, aut seorsum, ut uomitare cogantur, dari conuenit. Aut si oleum natura loci negat, butyrum cum aqua calida, aut malua, aut lini semine, aut trago, vrtica, fæno græco, aut halicæ decocto, vicem eius exhibebit. Hæc enim non modò uomitionibus exigent vi illa sua laxatrice, aut nauream ciente; sed aluum quoque subducent, & corporum inanitione ita aduersabuntur, ut acrimonias venenorum hebetent. Id quod euidenter huiuscemodi argumento deprehendere licet. Esto, ut quisquam uia calce, vel fæce, aut cantharidibus, aut alio quouis acri, corpus exulcerare statuerit, is si ipsum oleo leniter illinat, exulcerationem non accipiet. Atqui neque uehementer adstringi corpus, neque refrigerari poterit, si antea perungatur. Quinetiam uomitus non ob id modò, quòd vacuet, & noxium humorem excernat, iuuamentum adfert; sed quòd assumptum uirus nonnunquam odore, coagulatis grumis, aut colore prodat. quippe cum odore, & amaritudine, meconium: colore, cerussam, gypsumue: grumis, lac aut sanguinem animalis recens iugulati ostendat. Nam grauis odor regestorum, leporis marini, aut rubetæ ueneficia deprehendit: ita ut nonnulla ab ijs remedia peti possint, ad idonea singulorum auxilia transeuntibus. Oleo etiam maluæ decoctum admiscetur, aut glaucium, aut adeps anserinus, aut pinguium carniū iura, aut lixiuium lignorum cinere factum. Vbi verò uomitus diligenter citatus fuerit, ne quid in uentre coierit, quæ hæserunt intestinis reliquæ, clystere acri deuocentur. Facit & nitrum tritum cum hydromelite sumptum, & uina uetera liberalius epota, gallinacea iura, præpingues pisces, uetustæ carnes pinguesque, & quæ adipe aut recenti butyro parantur. Aluum nanque subducunt, uti diximus, & stomachum resoluunt, proniorem ipsum ad uomitum reddunt: & venenorum acrimonias hebetant, atque meatus obstruentia, celerem uirium penetrationem inhibent. Quinetiam medicamenta dantur, quæ communi dote profunt, ut Lemnia terra, agaricum, abrotonum, irio, radix eryngij, semen pastinacæ, & calaminthæ, nardum Gallicum, castorium, ferulæ uirentis medulla, flos rhododendri, succus marrubij, lafer, aut laserptium, sagapenum, peucedani succus, aut panacis, & radix, quam magudariam appellarunt, aristolochia longa, syluestris rutæ semen, & betonicæ, quam cestron nominant, folia. singula cum uino drachmæ pondo sumi debent. Effectum præbet polij decoctum, & fœli, & liquida pix linctæ. Magnificè ferunt opem antidota, quæ in calce operis scripta reliquimus. Communis ratio præstandi auxiliij ita se habet. Cæterum ab ijs, quæ consueuerunt euenire, communia remedia sumptuari possunt. Ferè enim uires venenorum quàm plurimorum in affectus consimiles corpus tandem redigunt. Quam ob causam plerisque communia conducunt auxilia. varia etenim sunt venenorum genera, communes tamen, nec multi iidem affectus oriuntur. Neque fieri potest, ut omnes concurrentesque casus, quæ symptomata uocant, unum uenenum sequantur. alioquin superuacanea fuisset venenorum singulorum traditio, cum suis remedijs ab authoribus descripta. Neque uerò in uno eodemque promptum est inuenire, ut quis stomachi, alui, intestinorum, iecoris, renum, & uesicæ dolore uehementer crucietur, ut singuliat, erodatur, contremiscat, refrigeretur, obmutescat, conuellatur, pulsus elanguescat, spiritus difficilis fiat, ueterno prematur, vertigo obuersetur, caligent sensus, stranguletur, sitiatur, sanguis erumpat, febre confluetur, ægrè lotium reddat, torminibus uexetur, crebrò uomitet, nausea prematur, rubescat, liuore fugilletur, palleat, desipiat, stertat, uiribus deficiatur, & pleraque alia faciat, patiaturque. singula enim in generalis affectus deducta, pauca numero, & communia ea demonstrant, quæ euenire consueuerunt. Quare in singulis, quæ supra diximus, non faciliè fuerit deuoratum uirus cognoscere. Nam oris & linguæ erosio, stomachi, uentris, uesicæ ac renum inflammatio, uehemens urinae difficultas, & interdum cruoris cum eo exitus, lancinatio, & in pluribus partibus quidam adustionis sensus, non in cantharidibus modò potis reperiuntur; sed in erucis quoque pinorum, & bupreste, & salamandra. Porro non modò eos, qui meconium hauserunt, ueterno, aut sopore premi, stertere, liuore fugillari, torpere, refrigerari, stupefcere, toto corpore prurimum sentire, sensu priuari constat; sed eos etiam, qui man-

dragoram, aut cicutam deuorant. Delirium non hyoscyamus tantum infert; uerum etiam, quæ toxica appellantur: itidem aconitum, & mel, quod in Heraclea Pontica gignitur. Strangulatio non minus in fungis, quam in sanguine taurino, lacte, aconito, cerussa, gypso conspicitur. In summa, difficile unum unum ueneno proprium inuenire signum, quod haustum, gustatumque uirus prodere possit: maxime, quod hæc cæterorum etiam vitiorum, quæ in corpore exoriuntur, communia sequi solent. Cæterum in his, quæ celeriter enecant, noxam signis forsitan indicare possis, si ad ea respexeris, quæ sumus dicturi. Sed in ijs, qui ad longas ægritudines spectant, nihil ad medendi rationem difficile, duntaxat quod pertineat ad indicia noxæ, utpote cum uenena statim, atque præsentaneam vim illam perdiderunt, transmutata in longos affectus, communia reliquorum vitiorum remedia, compositionesque flagitent, cum venefica proprietas non amplius inest. Si uero longa sit affectio, in aliquod diuturnorum morborum genus recidet, à quibus facile fuerit medendi rationem assumere. Sed de ijs, quæ generaliter auxiliantur, hæcenus. Consequenter quæ priuatim singulis profunt, scriptis mandabimus, si prius sigillatim exposuerimus, quæ ex singulis ordinibus exitialem, aut maleficam vim fortiuntur, ut medicinæ studiosi ea cautè obseruent, quæ ad rationem salutis scripta inueniuntur: quod nonnulla eorum, quibus utuntur, uenenis sint commista. Incuria enim magnas adfert noxas, & sæpe continuo usu eorum, homo in perniciem agitatur. Proinde animalia, quæ exitiosam uim habent, hæc sunt: cantharides, buprestis, salamandra, pinorum eruca; lepus marinus, rubeta, & rana palustris muta, deuoratae hircines. Semina sunt, hyoscyamus, coriandrum, cicuta, gith, psyllion. Liquamenta, meconium, opocarpason, thapsiæ succus, elaterium, mandragoras. Radices, quas mittit chamæleo, aconitum, thapsia, veratrum, ixia, agaricum nigrum, ephemerum, quod aliqui Colchicum uocant, quod in Colchide nascitur. Arbores, herbæ, oleraque: smilax, quam aliqui tithymalum appellant, Romani taxum: solanum manicum, quod & dorycnium dicitur: fardonia herba, quæ ranunculi genus est: corniculatum papauer, pharicum, toxicum, ruta syluestris, fungi. Ab animalibus, taurinus sanguis recens, lac intus coagulatum, mel Heracleæ in Ponto genitum. Metalla, gypsum, cerussa, calx, auripigmentum, duo sandarachæ genera, spuma argenti, adarce, plumbum, & quod argentum uiuum dicitur. E' liquoribus domesticis, uinum abunde post balneas potum, aut passum, & frigida aqua similiter.

COMMENTARIUS MATTHIOLI.

Beneficium à Diosc. in posteriores collatum.

Ratio commentariorum in librum sextum.

AGNUM SANE, & immensum beneficium acceptum referre debent sapientissimo Dioscoridi non solum medici orbis uniuersum; sed etiam uniuersa simul humana natura. quippe quod is artem medicam illustrauerit quinque superioribus libris, in quibus infirmorum simplicium medicamentorum historiam, ac facultates miro ordine tradidit: sine quibus nullo quidem pacto ægritudines propelli possent, nullaq; earum noxa deleri, quibus uita nostra conflatur, ac tollitur. Sed longè plura adhuc beneficia eidem accepta referri debent, quod deinceps in hoc sexto uolumine, exactissima scientia, mirabiliq; doctrina, ac ratione explicauerit, & quo modo quisq; lethalia omnia uenena præcauere possit, & qua etiam ratione succurrat, ne eadem perniciem, uel aliquam inferant noxam, quæ prius per imprudentiam, aut malitiam, uel dolum intus in corpus assumpta fuere. Nam etsi medicamenta tam ad uniuersales, quam ad particulares morbos, qui quotidie inuadunt, affliguntq; humanum corpus, necessaria plurimum semper extiterint, apprimèq; utilia; innumeri tamen habentur morbi, qui seruata tantum uictus ratione, naturæ duntaxat ope pelluntur. Secus autem euenit ijs, quibus uenenam exhibitum sit. quandoquidem nisi prius haustis præstantibus admodum antidotis ueneno præuenerint, uel post ipsum assumptum remedia non admiserint, rarissime uel nunquam naturæ uiribus seruantur. Quin potius eos plerumq; uita deficit, qui uenenam hauserunt, nisi quam primum succurratur remedijs. de quibus ita abunde, accurateq; scripsit Dioscorides, ut Galenus & grauisissimus author, & medicorum facile princeps, necnon tota posteriorum Græcorum, & Mauritanorum schola, ipsum in hoc a deo diligenter sint imitati, ut ab eo omnem huiusce facultatis doctrinam didicerint. Cuius rei amplissimus testis est Galenus libro primo de antidotis. Quamobrem omnibus perspicuum esse potest, Dioscoridem in hac uenenarum, æquè ac in illa medicamentorum facultate, omnium facile principem, et magistrum extitisse. Itaq; cum in alios eius quinque superiores libros, commentarios (ut puto) non inutiles conscripserim, me equidem operæpretium facturum putauit, si libro quoq; sexto commentarios adderem: præsertim cum nouerim quam utile sit, ac necessarium homines in uniuersum assequi tum modum, tum rationem tam præcauendi, quam curandi uenena, non solum ea, quæ intus in corpus sumuntur; sed etiam quæ uenenosorum animalium morsu, uel ictu ei aculantur, & relinquuntur. Siquidem malefica uenenarum uis, adeo grauis, & potens humanæ naturæ semper extitit inimica (huic enim magis, quam cæteris aduersatur) tantaq; uelocitate suum exequitur munus, ut sæpenumero eundem præstet effectum in corporibus nostris, quem præstat uoracissimus ignis, si quando ad aridissimas peruenit paleas. Fit enim, ut plerumq; uenena, dum inibent qui sumpserunt, uel icti languent, medicos accersiri, eouq; corporis humores inficiant, atque etiam principes partes, ut subinde nihil, uel parum profint remedia, & quam præstantissima antidota. Quapropter rectè Galenus lib. III. de simplicium medicamentorum facultatibus cap. XXXIII. scriptum reliquit, quod quando uenenum putredine, & erosione enecans, grauem corpori intulerit noxam, fieri quidem non potest, ut amplius uincatur, supereturq; uel uisus

flus ratione, uel generosorum medicaminum ope. Ex hoc itaque accepi, clareq; cognoui, quod si in hunc quoq; li-
 brum sextum commentarios non scripsissem, præstantiorem, magisq; uitæ humanæ necessariam medicamentorum par-
 tem, intactam silentio præterissem. Quæ quidem pars, cum præterea à nobis ex Dioscoride pluribus antè annis in
 Italicam linguam uersa habeatur, ac etiam his nostris commentarijs enarrata, causa nimirum erit, qua potissimum in-
 numeri homines, non modò à mortiferis se tueantur uenenis; sed à morte quoq; liberentur. Nam quicumq; in hos no-
 stros inciderit commentarios, qui Italici, aut Latini sermonis non fuerit prorsus ignarus, quanquam non fuerit me-
 dicus, non tantum sibi ipsi; uerum etiam alijs adiuuamento esse poterit. Nempe quòd usus medicamenti tum simplicibus,
 tum compositis ad uenenorum noxam facientibus, quorum inferius præstantiora, ualentioraq; referam: quin etiã
 conuenientibus usus cautionibus, facile aliquando ueneno prorsus medebitur, aliquando autem tandiu ægros uiuos tra-
 20 ducet, quandiu diligentissimis medicis accersitis, qui non semper præstò sunt, sed magna ex parte uel longè distant,
 uel absunt, integrum medendi locum relinquet. Sed anteaquam modum, ac rationem præcauendi uenena in medium
 afferam, non alienum duxi ad ampliorem huiusce rei doctrinam, nonnulla in uniuersum præmittere scitu, ut arbitror,
 necessaria, ut sine quibus tractatio hæc diminuta, & imperfecta uideri posset. Primum itaque dixerim (ut etiam
 Conciliator inquit in libro, quem de uenenis edidit) uenenum omne intra corpus nostrum assumptum omnibus suis fa-
 cultatibus prorsus opponi cibo, quo nutrimur. Nam quemadmodum cibo in nostri corporis sanguinem uertitur, fitq;
 in omni sua parte membris, quæ præcipue nutrit, similis, locum illius, quod continuo in nobis exoluitur, subin-
 trans; ita uenenum contrario modo se habens, corpus, ac membra, quibus primò adhæret (ut infra latius dicitur)
 in sibi peculiarem uenenatam naturam transfert. Vnde quemadmodum animalia omnia, omnesq; fructus, quæ terra
 parens gignit, quæq; in nutrimentum uerti possunt, si à nobis edantur, in nostrum transeunt alimentum; sic per oppo-
 30 situm modum, uenenata intro in corpus sumpta, uniuersa corporis nostri membra uenenata reddunt. Quippe cum
 omne agens suo passo sit fortius, uenenum ut sua agendi ualida, nostram uincit substantiam, uertitq; in suam uenenatam
 naturam, ea sanè ratione, qua ignis sua ui agendi potentissima paleas celerrime in se ipsum conuertit, & confici-
 cit. Ob id itaq; dixere antiqui rerum naturalium exploratores, quòd uenenum homines interficit corrupta corporis
 temperie, & compositione. Id quod maxime comprobatur Galenus lib. III. de simplicium medicamentorum facultati-
 bus, ubi in hoc, inquit, differt alimentum à medicamento, quòd hoc nostrum corpus alterat suis qualitatibus, illud
 uerò conuertitur, fitq; substantiæ corporis simile. Porro scire conuenit (ut Auicenna, & Auerroes posteritatis
 memoriæ prodiderunt) uenena in uniuersum trium esse generum: ut enim aut à plantis, aut ab animalibus, aut à me-
 tallicis exitiosam uim habent; ita inde discrimina sortiuntur. In plantis igitur eæ omnes inter uenenata recensentur,
 quæ ciborum naturæ omnino repugnant, & aduersantur: quæ natura non eiusmodi sunt, ut esitate in alimentum con-
 40 uerti possint. quinimo contrariam obtinent facultatem, ita ut membra iam nutrita in se ipsas conuertant. Cuiusmo-
 di est elleborus, aconitum, cicuta, napellus, Sardonias herba, nerium, & alia quam plurima plantarum genera, de
 quibus in processu pluribus seorsum agemus. In animalibus eæ omnia ueneno insciant, cuius natura humanæ prorsus
 aduersatur. Patet id in uiperis, aspidibus, basiliscis, lepore marino, rubeta, scorpio, phalangio, salamandra, rabid-
 idis quadrupedibus: item in morticinis carnibus, aut à fulmine occisis, aut à uenenosis, & rabidis animalibus. Cæ-
 terum hæc in re, licet nonnulli dicant uenenum cum uita animalis consumi, eo ducti exemplo, quòd cerui, lupi, apri,
 & reliquæ feræ, quæ uenenatis sagittis conficiuntur, innocuè comedantur; scire tamen oportet, hanc regulam desi-
 cere in his, quæ pestis, aut rabies, aut fulminis ictus, aut uenenosorum morsus enecat. Quandoquidem complures ui-
 di mortuos esse, qui tantum boues peste confectos excoarauerant, haud aliter toto corpore tumentes, ac si in hydro-
 pem incurrisissent. In metallicis denique illa omnia produntur uenenata, quæ malefica, ac lethali constant facultate.
 50 Quæ sunt argentum uiuum, auripigmentum, sandaracha, magnes, & similia. Ad hæc sciendum est uenena non
 solum interficere per os sumpta, sed interdum etiam extrinsecus applicata, uarijs ac diuersis rationibus. Porro quæ
 per os sumpta uenena uitam adiuuant, sub ciborum, aut medicinarum specie plerumq; propinantur. Quæ uerò exte-
 rius tantum admota insciant, ut plurimum à uenenatis, & mortiferis animalibus desumuntur. Siquidem hæc homines
 non morsu modò, uel ictu necant; sed uisu quoque, sibilo, & tactu (ut quidam scribunt) interimunt. Quinetiam non
 desunt uenena, quæ gustatu, olfactuq; tantum statim hominem in perniciem agant nulla temporis mora. quæ quidem
 inter cætera malitiæ, & atrocitatis principem locum obtinent: quippe quòd secum deferant præsentaneum interitum,
 ex quo nullum subinde fiat reliquum infelicibus moribundis succurrendi tempus. Cæterum morsu, ictuq; inter-
 ficiunt uiperæ, aspidæ, scorpiones, phalangia pastinacæ pisces, rabidi canes, & alia id genus plura. Visu autem, &
 sibilo (ut auctor est Galenus libro de theriaca ad Pisonem, si tamen Galeni legitimus est liber) statim insciunt basiliscus.
 50 Tactu alius serpens enecat, de quo agens Auicenna lib. III. fen VI. narrat, quòd is à milite quodam hasta infixus
 uirulentam uim per hastam transmisit ad manum, quam primum insciuit, & deinde totum corpus corruptit. Ad huiusce
 rei probationem illud sanè compertum habeo, quod in agro Tridentino euenisse scio. Nempe cum rusticus quidam
 suis esset in uinetis, paruum quendam collem sæpius ascendebat, ut ibi uarum custodiam ageret. Hinc quadam die ad
 collis pedem magnum, & horrendum uidit serpentem, cuius capiti supernè hastam satis longam infixit: at dum fixam
 feram se hinc inde fortiter contorquentem, & hastæ circumuolutam, pro uiribus teneret magno statim tremore cor-
 reptus est, quo maxime deterritus uociferans, uiatores, & circumstantes colonos ad se ire rogabat. Quam uocifera-
 tionem audientes, qui non longè aberant rustici, eò cursu uelociter contenderunt, & ipsum ferè semimortuum inue-
 nerunt. Cognita tamen ex occiso serpente sui infortunij causa, ad theriacam, & alia antidota confugerunt, quibus
 eum ad uitam reuocarunt. Veruntamen duobus annis postea is uniuersi ferè corporis stupore in lecto semper decum-
 bens egrotauit, & eo præsertim brachio, quo perniciosum animal hasta occiderat. Nec admodum mirari rem hanc
 nobis licet, cum uideamus (ut etiam literis mandauit Galenus lib. VI. de locis affectis) torpedinem marinam dere-

Veneni ope-
ratio qualis.

Venenorum
genera unde.

Venena quot
modis mortè
adferant.

pentè piscatoris manum obstupescere, ac torpidam reddere, ubi primò is tridente eam tetigerit. Id quod similiter efficit, transmissa per funem retis qualitate, dum trahitur in litus. Proinde id experientia docti piscatores, si dum retia trahunt, manus torpescere, tremereq; presentiant, certò torpedinem captam sciunt, etsi longo admodum fune trabatur. Vnde illud perspicuum est, quòd si huiusce piscis qualitates per tridentis hastam, & retis quàm longissimum funem transmissæ ad manum, inficiunt & corrumpunt homines, eò magis id ipsum fieri poterit, si animalia ipsa, aut nuda manu, aut alia corporis parte tangantur. Idcirco manifestè constat nullum esse brachium tam ualidum, & robustum, quod torpedinem adhuc uiuentem diutius sustinere possit. Quare admirandum sanè non erit (ut testatur Galenus libro nuper citato) quòd sputum canis rabidi, si humanum corpus contigerit, perinde ipsum rabie afficiat, ac si ab ipso cane esset demorsum: nam & huiusce effectus hac nostra ætate plura afferri possent exempla. Neque etiam alicui mirum esse debet, quòd sputum aspidis cognomento Ptyas, omnes ueneno inficiat, quos contigerit. Hoc idem similiter efficiunt quædam seuisima uenena arte conflata, tanta permeandi & penetrandi uirulentia, quòd illitis (ut ferunt) sellarum pediferis, infessorum ocreas penetrant, donec ad nudas pedis plantas peruenta, & inde per cutis spiracula in corpus ingressa, uniuersa eius membra corrumpunt, & absumunt. Horum usus (ut audio) frequens apud Turcas, & alias ferinas gentes. Ex hac autem re nullam quis capiat admirationem oportet, siquidem arteriæ corporis nostri (teste Galeno lib. III. de simplicium medicamentorum facultatibus, ac alijs in locis) ad se intus trahunt quodeunque proximè circumdat eas, dum continuè dilatantur. Ad quod quotidie liquet ex inunctionibus, ac suffitibus ad morbum Gallicum paratis. quippe eadem ab arterijs attractæ, ubi argenti uiui, cinnabaris, uel sublimati officinis uocati plurimum admiserint, seuisima sæpe pariunt symptomata. Sunt & alia uenena, quæ olfactu tantum (ut quorundam fungorum meminit Rasis) presentaneam afferunt mortem ijs, qui ea naribus admouerint. Huius summe malitiæ sedem illud sanè tenere debebat, quo florem recentioribus uenonicum uocatum, Senis quidam circumforaneus infecerat, ex his qui innocuè uenenum deuorare profitentur. Quem cum olfaciendum exhibuisset suo concurrenti in publico Senensi foro, is ex solo olfactu derepente concidit mortuus. Præterea uenena quædam sunt, quæ solo gustatu, quanquam non deglutiuntur, perimunt: idq; præstat aspidis surdi sputum. Quo memini quosdam imprudenter infectos esse. Inter quos uidi ego rusticum in ualle Anania, qui dum fœnum secaret in pratis, feram falce per medium secuit, & cum postea capitis truncum manu cepisset, ut socijs astantibus ostenderet, utpote qui iam feram demortuam fortasse censebat, suspensus manu truncus caput retorfit, & rustici manum seutens momordit: At ille credens suctu uulneri succurrere, os statim morsui admouit. Quo factò derepente in terram cecidit, ubi illico mutus factus deperiit. Insuper sciendum est, quòd uenena non uno eodemq; modo, neq; ab una eademq; causa suos parium effectus, siquidem (ut sapientes quidam memorie prodiderunt) quædam agunt excessu qualitatum elementorum, quarum mixture constant. Quædam uerò propria tantum qualitate aut forma, quam occultam proprietatem medicorum quidam appellant, in mistis inferioribus introducta ex influxu linearum rectorum radicalium, quæ ex siderum fixorum splendore proueniunt, pro materiæ mistorum proportione seu constitutione. Alia deniq; utroque modo simul agunt, nempe & qualitate elementari, & propria, quam formam specificam nominant. Porro uenena, quæ excessu tantum suarum qualitatum operantur, suas uariant actiones, pro uarietate ipsarum qualitatum. quippe quòd unum sit calidum, aliud frigidum, aliud siccum, aliud humidum. Quæ igitur caliditate excedunt, duobus modis perimunt. Vno, quòd intus in corpus sumpta, exalfaciant, urant, corrodatq; usq; ad cor. Alio, quòd extrinsecus apposta corroddant, & excedant carnes usque ad ossa: id quod lepori marino adscribitur. Vel quòd summe calefacientia tam intus, quàm extra corpus adurant, quemadmodum euphorbium, & elleborus, donec inflammato tandem corde interimant. Frigida similiter bifariam necem adferunt. Vno modo, quòd exuberante frigiditate sua, usque adeò corpus gelidum, stupidumq; reddunt, quòd simul etiam cor congelascit, ut ijs euenire sæpius comperitum est, qui opium deuorant. Altero, quòd obstructis ingenti frigiditate meatibus, anhelitum intercipiunt, & proinde suffocant, & strangulant: id quod præstant exustum plumbum, & fungi uenefici. Duplicem & siccum uenenum habet operandi modum. quandoquidem uel humidum sanguineum cordis absumant, ut calx uiua: uel separent ac diuidant partes abinuicem, quousque omnia membra ad cor usq; in minimas diuidantur partes: quem effectum præbet risagallum uocatum. Humidum postremò, etsi aliqui tradant non inueniri, quoniam nullum sit humidum reperire, quòd ad quartum humiditatis excessum peruenerit; oppositum tamen declaratur exemplo illius, qui nocte dum dormiret, à serpente quodam demorsus (ut Gilbertus Anglicus narrat) mortem obiit: cumq; mane à puero per brachium traheretur (sic enim arbitrabatur dominum à somno excitare) caro iam uniuersa putredine confecta, tractu illo concidit, ossibus remanentibus carne prorsus exutis. Quod certè non alia de causa contigisse potuit, quàm ab excedente ueneni humiditate, quæ summa sanè inerat feræ illius dentibus. Eundem effectum præstat etiam salamandra, si in puluerem redacta bibatur, ut in processu suo loco docebit Dioscorides. Nec secus illi accidit, quem cenchris serpens momorderit. Quocirca rectè proditum est à Galeno ex auctoritate Hippocratis libro primo de temperamentis, quòd cum anni constitutio pluuialis, humida, & australis fuisset, ea potissimum humiditas fecit, ut succedente æstate carbunculi oriretur: quibus ob corruptam uenenatamq; humiditatem eousque in aliquibus brachia putruerunt, quòd deniq; tota hac ipsa putredine correpta, à cubitis diuisa deciderunt. In alijs uerò tantam coxarum, crurium, & pedum caro putredinem sensit, quòd planè ossa carne destituta remanserunt. In alijs denique non caro solum computruit; sed simul etiam nerui, ossa, eorum compagines, nexusq; contabuerunt. Ex hoc itaque aperte ostenditur reperiri uenena, tanta humiditate exuberantia, ut homines interinere possint, utpote quæ membra putrida efficiunt: sicut argentum uiuum, quod sua humiditate modum excedente, insitum cordi natura humidum sæpe corrumpit, ut quotidie uidemus in ijs, qui eo unguentis ex cepto se inungunt ad lucem Gallicam delendam, in quibus præterquam quòd semper gingiuas, dentes, palatum, aliasq; uicinas partes putredine afficit; sæpe etiam ubi uberius quàm par sit, inunctum fuerit, eos in perniciem ducit: quippe quod

Venenorum
effectus à di-
uersis causis.

A' qualitab'
excedētibus.

quod universo sanguini putredinem inferat. Idq; extrinsecus duntaxat adbibitum. quanquã & id ipsum intus assumptum occidit, si modum quandam excefferit, ut libro superiore tradidimus. Siquidem præ nimia sui frigiditate vitales spiritus, cordisq; substantiam congelat. quod cuidam seplastario, qui illud imprudenter biberat, euenisse narrat Cõciliator Petrus Aponensis. Hoc igitur modo, alijsq; prædictis suos uenena præstant effectus, quæ suis modum excedentibus qualitatibus mortem hominibus adferunt. Cæterum uenena, quæ propria sui facultate, uel (ut dicunt) propria forma enecant, id non efficiunt, quod caliditatis, frigiditatis, humiditatis, aut siccitatis modum excedant, sed quod id peculiare à natura habuerint ex influxibus à radijs (ut supra diximus) quorundam syderum fixorum prouenientibus, quæ ea humane nature prorsus aduersa genuerunt. Hæc propterea etsi tam pauca quantitate sumantur, ut uix sentiantur; tanta tamen est eorum malefica, atroxq; uis, ut breui tempore tantum augeantur, in se ipsa corporis humiditatem conuertendo, quod postea quasi horæ momento dissolunt, & ad mortem trahunt homines, à quibus hausta fuerint, quemadmodum aconitum, n. apellus, & toxicum facere consueuerunt. Id quod optime nouit Galenus lib. primo de semine, ubi rem explicauit his uerbis. Quæ ratione etiam minima particula humoris lethalium uenenorum, quæ deleteria appellant, ubi in animalis corpus ingressa fuerit, totum id momento temporis immutat, sibiq; simili affectione alterat. Nec secus fit curatio, quæ per uenenorum remedia, & antidota adhibentur, quæ alexipharmaca nuncupant, quæ contraria lethalibus alteratione totum etiam ipsa corpus immutant, non sanè quod substantia ipsorum per totum penetret corpus (neque enim potest tam paucus succus tam breui tempore corporis interdum maximam molè replere) sed qualitatis diffusionem, qualis & extra nos à solis fulgore in ambientem aërem, & in nobis tum à corde in arterias, tum à cerebro in neruos fieri conspicitur. Et lib. v. cap. xix. de simp. med. facult. idem inquit. At medicamenta sunt quæ tota essentia nobis contraria sunt. proinde si uel minimum eorum assumptum fuerit, omnino lædat necesse est. hæc Galenus. Ex quibus facile constat, ipsum uelle quod antidota nõ secus atq; uenena agat in corpora nostra. Idem Galenus tertio simplicium medicamentorum censu cap. xxix. in prædictorum testimoniũ ita scriptum reliquit. Medicamenta erodentia, et putrefacientia etiam si quantitate minima sumantur, omnino tamen corrumpunt, quia uidelicet, quæ putredini obnoxia sunt, calore, humiditateq; putrescere solent. Atqui calidus, humidusq; sanguis est. Itaque putrescere nunquam cessare possunt. Proinde longo etiam post tempore, à quo sumpta sunt, nonnulla interimunt, potissimum quæ crassa, terrenaque essentia sunt. hæc tamen Galenus. Sed ad antidota redeamus. Vbi sciendum est, quod ex his ea tutius operantur, quæ præcauendi gratia antea assumuntur, quam quæ post: nam ut uenenum, quamquam efficax, nihil aut parum nocet ijs, qui prius se antidotis muniuerunt (ut contigit Mithridati) ita pari ratione nullum, aut paucum adferunt auxilium, quæ postea exhibentur, nisi sæpius, maioriq; quantitate sumantur, ut in corporibus maius eorum uis capiat incrementum. His ad stipulatur Galenus libro primo de antidotis à principio, sic inquit. Mithridatica antidotus, itemq; theriaca non eam uim habent post uenenum accepta, quam antea sumpta habuissent. nam portio antidoti quæ prius, & semel hausta tutum à morte quempiam præstitisset, ea uenenum subsecuta nisi ob quadruplum, quincuplumue aucta, non iuuabit: neq; id semel tantum, sed bis, singulis quibusq; diebus hausta, faciet. hæc tamen Galenus de his differens. Cæterum uenena, quæ & manifestis, & oculis simul qualitatibus agunt, id præstant utroque modo, quo prædicta duo. quemadmodum agit euphorbium, quod licet ueneficauis, quam ab excessu caliditatis obtinet, inficiat; inficit tamen & uis alia, quæ à propria sui forma, & latente qualitate procedit. Cuius rei illud indicium est, quod exhibitæ theriaca, cuius proprium est ea omnia superare uenena, quæ propria forma & tota specie operantur, efficacissime ualet aduersus euphorbiũ haustum. Quod si sola excedente caliditate euphorbium noxam inferret, tantum abest, ut theriaca, quæ non parum caliditatis obtinet, auxilio futura sit, ut etiam illius noxam foueat, & augeat. quod tamen non facit. Scire etiam uenena conuenit nõ omnia uenena cor primum petere, & illi noxam inferre. Siquidem reperiuntur, quibus ita natura comparatum est (id enim claret experientia) ut intus assumpta separatim noceant uno tantum corporis membro, alia uero alteri. quemadmodum etiam sunt medicinæ, quarum aliæ præcipue cordi opitulantur, ut crocus, hyacinthus. aliæ cerebrum, & caput iuuant, ut smaragdus, stoechas, betonica. aliæ uentriculo præcipue opem ferunt, sicuti cor allium, cinnamomum, gingiber. aliæ deniq; alijs corporum membris auxiliantur. Idcirco Galenus libro de theriaca ad Pisonem: Sunt (inquit) plura medicamenta, quæ quibusdam corporis partibus eximie curandis sunt idonea. Patienti igitur iecinori sæpe eupatoria herba auxiliata est: glans unguentaria (myrobalanon uocant) lienem adiuuat: sarxifragon, & betonica renibus pulchre faciunt: similiter alia aliarum (ut experientia obseruauimus) propria sunt medicamina. Tales igitur proprietates in uenenis quoq; reperiri affirmauerim. quãdoquidem planè constat cantharidas præcipue noxam inferre uesticæ, cicutam cerebro, leporem marinum pulmonem, & alia item alijs corporis membris particularibus, ut in hoc lib. melius, latiusq; ostendemus, ubi de singulis seorsum agemus. Id quoq; non latuit Galenum, ut loco iam citato eius uerba aperte testantur, dum ait. Sunt nonnulla uenena, quæ partes etiam quasdam corporis priuatim uitiant. Nam lepus marinus pulmonem exulcerat, cantharis uesticam peculiariter afficit. Porro non ignorandum, quod etsi uenena hæc (ut adnotat Gentilis) natura instum habeant, ut seorsum unumquodq; membrum determinatum lædant; non tamen propterea fit, quin noxam etiam cordi communitent. nam si secus esset, neminem sanè interimerent. Quamobrem haud mihi displicet eorum sententia, qui ideo uolunt omnia uenena perniciose esse, quod cordis facultatem opprimant. Siquidem parum refert, an illud efficiant, quod primo cor ipsum opprimant, aut aliquo alio mediante. Huius rei manifestam fidem facit Galenus lib. v. cap. i. de locis affectis, ubi sic habet. Quenam ipsi cordi proprie uel primario affecto superueniant accidentia: quanam uero ipso cæteris partibus consentiente, id ex ijs intelligi potest, quæ prius in alijs libris demonstraui, ubi iam declaratum est innati caloris cor uelut fontem esse, neq; animal mori omnino posse, ni cor afficiatur. hæc Galenus. Cæterum illud etiam in disputationem uenit, nunquid fieri possit, ut uenena in diem exhiberi possint, & certis occidere temporibus, hoc est, quod certo, & præfixo tempore mortem adferant:

A' forma propria.

Antidotorũ actio.

Ab utrisque simul.

Venena diuersa membra petunt.

Vtrum uenena in statum diè interimerent possint.

ferant: exempli gratia in uno mense, uel pluribus, uel ad annum usque, non celerius, neq; tardius determinato tempore. Qua in re in primis auscultandus est Theophrastus grauissimus, & antiquissimus author, qui libro IX. cap. XVI. de historia plantarum de aconito differens, ita scriptum reliquit. Componi autem ita ferunt, ut certis occidere temporibus possit, uidelicet bimestri, trimestri, semestri, anno completo, nonnullum etiam biennio. Pessimè illos de uita discedere uolunt, qui plurimum temporis resistere possint: paulatim enim tabescat corpus, & languore pereat diuturno esse necesse. Facillimè illos, qui confestim obeunt. hæc Theophrasti sententia. Veruntamen omnes ferè rei medicæ studiosos in hanc conclusionem conuenire reperio, quòd quauis in uenenorum numero inueniantur (ut Theophrastus inquit) quæ celerius, & quæ tardius interficiant; non propterea tamè præsciri potest terminus certus, & dies, quo mortem inferre debent, ut quidam existimant. Nam quòd uenena citius, aut serius occidant, non tantum ex innata & propria eorum uel prouenire censent; sed etiam quòd magis, uel minus resistat eius natura, qui uenenum assumpsit. Id autem planè docet experiètia: siquidem constat idem uenenum eodem pondere, uel eadem quantitate diuersis natura exhibitum, alios in hora tantum perimere, alios in quatuor horis, alios in die, & nonnullis nisi paruam afferre noxam. Id quod etiam quotidie experimur in medicamentis, quæ ad deiscendam aluum exhibentur. quandoquidè idem medicamentum eodem pondere, uel quantitate à diuersis hominibus acceptum, in aliquibus suum celeriter præstat effectum, in alijs tardè, in aliquibus parum efficit, in alijs plurimum, in alijs nihil, in aliquibus citra omnem molestiam deijcit, in alijs uerò magno cum labore. Neq; tamen id alia de causa accidere manifestum est, quàm ex uario, diuersariq; ægotantium temperamento: quod non ita ad unguem deprehendi potest, ut certò sciri possit, quandiu innatus eorum calor ueneno resistere ualeat. At quauis concedi possit, quòd quis adeò peritus ueneficus reperiatur, ut ex longa experientia, ac pariter scientia tam exactè naturam, & robur uitalis facultatis calleat in unoquoq; homine, ut conijcere possit, quousque perdurare ualeat, ubi uenenum illi sua arte præparatum exhibuerit; non tamen propter hoc is determinatè scire poterit diem, neq; horam mortis illius, qui uenenum assumpsit. non enim fieri potest, nisi diuino iudicio, aut afflatu, ut aliquis medicus, uel philosophus admissum expendere possit, ac metiri, quantum humidi substantifici, quantumq; caloris innati in quocunq; sit corpore, præsertim quòd non semper in eodem statu persistant principes facultates: quo fit, ut quispiam modò plus, modò minus fortis appareat. tum etiam quòd corporis temperamentum plurimum immutent causæ extrinsecæ, quas Græci τροχεταιραῖς uocant. Adde etiànum quòd antidota, quæ à medicis huiusmodi uenenatis continuè propinantur, etsi ueneni uim ob sui contumaciam superare nequeant; impediunt tamen, ne id tam breui tempore perimat. Vanum igitur crediderim esse, quòd internas nosstri corporis facultates, ac functiones possint (ut quidam rentur) iudicio duntaxat ita exquisitè expendi, ut læce expenditur crocus. Atqui scire etiam oportet, quòd etsi hoc magna ex parte euenire possit naturæ ipsius robore, in hoc magis, in illo minus existente; eo etiam tamen prouenit, quòd aliqui constant arterijs, quibus uenenum in cor fertur, admodum angustis, alij contra admodum amplis. Namq; uenenum ubi uias latas expeditasq; inuenerit, non solum celeriter permeat; sed longè etiam facilius unà cum aëre prouehitur, qui cordis refrigerio continuè ingreditur. Id quod ijs minimè contingit, qui propterea quòd cor minus calidum obtineant, arterijs potiuntur longè angustioribus, quin & spirituum uitalium facultatem ualde imbecilliores habent. Quocirca Galenus tum tertio simplicium medicamentorum censu, tum libro secundo de alimentorum facultatibus, tradidit cicutam hominibus in cibo lethalem esse, sturnis autem nutrimentum. Quandoquidem hi arterijs adeò angustis præclusisq; constant, ut nullo pacto per eas ad cor lethalis cicutæ uis, progredi possit. quanquam hoc de frigidis potius, quàm de calidis uenenis intelligi debeat. Huc illud scitu dignum accedit, quòd persuasum difficillimum est, uenena, quæ ab impijs ueneficis in diem exhibentur, alterius generis esse ab his, quæ suarum tantum qualitatum excessu perimunt. Nam quæ propria forma ac uel necant, in minima etiam quantitate exhibitæ (ut Galenus inquit) difficilè cobibentur, quin breuissimo tempore lethale munus obeant suum. Non desunt tamen, qui pro certo affirmant, quæcunq; uenena adeò temperari posse, ut illa celerius, hæc tardius interficiant. quibus equidem refragari non ausim, cum scierim admiranda admodum esse secreta naturæ.

Quæri præterea solet, num fieri possit, ut quis ita ueneno assuescat, minimè quid de eo quotidie assumens, ut eo tandem innocuè nutriatur, quemadmodum Rufi testimonio scribit Auicenna, olim puellam nutritam esse ueneno, ea tantum ratione, ut reges quosdam, & principes (quòd formosissima esset) qui secum rem haberent, inficeret. Quæ in re dixerim ego, quòd etsi non desint, qui hoc fieri posse asserant: nunquàm tamen ipse adduci poterò, ut credam humanè corpus nutriri posse ueneno, & præsertim napello, quo pleriq; rem exponentes eam puellam nutritam esse interpretantur. Siquidem ea historia Arabicæ potius fabulas imitatur, quàm rem aliquam, quæ omnibus naturalis philosophiæ rationibus comprobari possit. Quamobrem constat Gentilem Fulginatam in hoc Auicennæ loco admixtum quidam fuisse, ut hanc opinionem seruariet integram. quod nimirum fidelis cuiusq; expositoris esse debet. Nam postquam eam sententiam ualidis, uerisq; rationibus primùm improbasset, denuo (ut assolent) Auerrois, Diniq; auctoritate innixus Auicennæ, & Rufi opinionem probare non dubitauit quibusdam argumentis, quauis nudis, & infirmis. Quorum illud uidetur fortius esse, ubi authoribus magis, quàm rationibus addictus inquit, Aequum non esse, quòd auctores tam graues, tamq; sapientes, mendaces uocentur, uaniq; habeantur. quippe quòd certò crediderit ipse Gentilis Rufum, itemq; Auicennam in ueram historiam hanc rem recepisse, non autem in fabulam. Sed quoniam superuacaneum duco in hoc contere tempus, longa contradicendi oratione, præsertim quòd uenenorum medelæ ea nullā aut paruam afferat utilitatem: ideo relictis alijs, in Galeni sententiam facile deuenio. Qui tertio simplicium medicamentorum censu cap. XVIII. tradit uenena calida, & sicca (qualem esse napellum, quo puellam illam nutritam uolunt, non ambigo) nullo modo posse in nutrimentum redigi, etiam quòd in quantitate minima sumantur: tanetsi frigida uenena quandoq; in alimentum uertantur. Quandoquidem hæc (ut idem author est exemplo cicutæ, papaueris, hyoscyami, & mandragoræ) non sui natura interficiunt, sed qualitate duntaxat frigida. Quibus adijcit ipse Galenus hi-

Vtrum quis
allueseri pos-
sit, ut uenena
innocuè su-
mat.

storiā anūs cuiusdā Atheniensis, quæ cicutā in cibo sūmebat nullo sanē detrimento accepto. Ea enim (ut idē scribit) modicæ primū quantitātē assuevit, mox indies pluri, donec ex magna etiā quantitātē, quæ illi in nutrimentū conuertebatur, nullam percipiebat noxam. Ex quo palām fit, Galenū non admittēre, quōd uenena calida nutrimentū esse possint. Id quōd minus etiā illis concedit, quæ propria specie, aut occulta causa, ueneni naturam sortiuntur. Inter quæ principē locum obtinet napellus. Quare longē aberrant nonnulli interpretēs, utpote qui illud napello tribuant, quōd planē cicutæ reddidit Galenus: itaq; fit, ut (quæ eorum inscitia est) historiā hanc confundant, Galeni uerba peruertant, atq; rem malē interpretentur. Quo etiā in errore deprehenditur Auicenna: nisi interpreti error fuerit adscribendus. Quōd postremō ueneni facultas (ut quorundam opinio est) iam concocta, & in illius adolescentulæ substantiā conuersa, potuerit ex anhelitu in alios transire, ac eos subinde inficere, sanē perridiculū uideatur, atque euidentius falsum, quā ut pluribus explodi mereatur. Cæterū quoniam non desunt animalia, quæ natura cibis uicē uenenosis, atq; ex eis nutrimentum capessunt, sicut (Galeno auctore libro XI. de alimentorum facultatibus, & III. simplicium medicamentorum) sturni cicutam depascuntur, & coturnices ueratrum, & ut nos quoq; quotidie uidemus, anates, quæ in stagnis, & paludibus uiunt, bufones aquaticos deuorant, & iisdē nutriuntur, ciconiæ uenenosis, & mortiferis serpentibus, & gallinæ interdum scorpionibus, araneis, serpentibus, & alijs id genus uenenatis animalibus; ideo inutile non fuerit scire nunquid huiusmodi animalia, quæ uenenosis uescuntur, ab hominibus cibo accepta, inde uenenum infērant, eoq; inficiant. Hac in re plerosq; inuenio, imō ferē omnes recentiores, qui de ueneni scripserunt, firmiter asserere, quōd si huiusmodi animalia edantur, non modō ueneno non inficere possint, sed nullam prorsus infēre noxam: quin potius corpus nutrire, non secus atq; alia. quippe quōd constat (ut dicunt) ea in suam naturam uenenatos cibos reddere. Quæ ratio, & opinio etsi non absurda, neq; incongrua uideatur; tamen crediderim, quōd licet uenenum concoquatur, & transmutetur in eorum animalium substantiā, quorum id perpetuus cibus est, non tamen esse possit, quin caro quæ ex eiusmodi fit alimento, si edatur, omni prorsus careat nocimento. Quinimo putauerim, quōd si ea in frequentiorē cibum uenerint, possint quandoque morbos seuissimos excitare, & subinde necem infēre. Siquidem huius rei nobis testimonium præbent Dioscorides, & Galenus. quippe qui pariter affirmant, quōd nil aliud est, quā sanguis bis coctus, ex animalibus emunctū, quæ scāmōniam, aut ueratrum, aut tithymalum depascantur, potum mirificē uentrem deijcere. Ex quo omnibus perspicuum est, quōd omnes in uniuersum plantæ, quibus uis deiectoria, & perniciosa inest, quanuis sæpius concoctæ fuerint, non prorsus tanē suam deijciendi, ac necandi facultatē deperdunt. Id quōd similiter manifestum deprehenditur in turdis, qui uiniperi baccis uescuntur: item in gallinis, quæ deuorant absinthium. Quandoquidem illorum caro uiniperum non mediocriter redolet gustatū: harum uerō non paruam absinthij amaritudinem refert. Ab his itaque edocti medici diligentissimi mandant nutriendas esse capellas herbis accommodatis, ubi animus fuerit earum lac exhibere hecticis, aut alijs alio morbo affectis, quibus tamen conueniat. Hoc quoq; testatur Galenus de uipera sermonem habens lib. XI. de simplicium medicamentorum facultatibus. Ibi enim de dipsade differens, se non ignorare memoriæ prodidit, animantium carnes alterari à cibo, & alimento, quod capiunt. Quare ut summam quod sentimus dicamus, nullo modo huiusmodi animalia in cibos admittenda esse putauerim, quanuis à nonnullis frequenter recipiantur. Illud porrō sciendum relinquitur, quōd nonnunquam uenena, quin & medicamenta uenenata tam interius sumpta, quā exterius apposta morbis succurrunt, qui aliud curationis genus non admittunt, interdum etiā aduersus alia uenena theriacæ uicem supplēt. Nanq; apertē uidemus, quōd ubi quispiam afficiatur diuturnis uigilijs, aut suffocanti destillatione, aut mensium profluuio, aut dysenteria, aut coli dolore, aut renum, aut uteri, ubi alia non contulerint medicamenta, si opium, mandragora, hyoscyamus, uel antidota aliq; composita medicamenta, quæ hæc exceperint (sunt enim talia in officinis semper parata) exhibeantur, sæpe numero ægros à morte uindicant. Quemadmodum etiā si scammonium, colocyntis, turpetum, ueratrumq; & alia id genus deijcientibus pharmacis addantur. Nam quanuis hæc omnia malefica qualitate polleant; in contumacibus tamen morbis & curationi refragantibus, tantam afferunt utilitatē, ut ægris deperditam ferē salutē reuocent. Cantharides præterea ad morsus canum rabidorum utilissimē exhibentur, euphorbium scorpionum icibus medetur, & scorpiones ipsi suis icibus remedio sunt. Sicut etiā uipera, dempto capite, & cauda, contusa, & imposita suos sanat morsus, ut latius infra suis locis dicemus. Sed priusquā ad particulares curationes descendamus, differemus Dioscoridem secuti, quomodo, quōue artificio à ueneno ij præseruari possint, qui perpetuō ueneni timore premuntur. Quin & rationem docebimus succurrendi ijs, qui iam uenenum hausissent. Atq; huc omnia præstantiora remedia afferemus, tam quæ simplicia sunt, quā quæ cōposita, nō solū à ueteribus inuenta, atq; experimento comprobata, sed etiā à clarissimis quibusdā recentioribus. De quibus probatis antidotis, etsi pollicitus sit Dioscorides se omnino traditurum in ultima huiusce uoluminis parte, pollicitis tamē non stetit, ut XXXIII. huius libri capite conspicitur, ubi excusatione usus, mutati consilij rationem reddidit. Verū ut iam ad rem nobis propositam accedamus, primō modum aperiam, quo homines suspiciosi ueneficia præcauere possint. Pleriq; igitur sunt, qui putant, non paruam esse principibus cautionem, mandare ministris, ut edulia, quæ præponuntur edenda (mos iste hodie frequentissimus est) prius degustent. Quæ tamen res in suspicione ueneni tribus manifestis de causis nihil, aut parum æstimanda uidetur. Siquidem si pincerna, siue qui cibos suis dominis apponunt, ueneficiū committere decreuerint, se ipsos faciliē prius præparare possunt ualentissimis antidotis, ueneno illi accommodatis, quōd exhibere in animo est. Vnde sibi ipsi præcauebunt, dominum autem interficiēt. Ex quo satis liquet nihil prodesse ad præcauendum, quōd pocillator in seruata fidei signum domino præibat, & eduliorum dissector præcedat. Adde deinde, quōd quanuis ille, qui edulia ministrat, mensæq; apponit, à coquo ueneficiū faciente deceptus, cibos uenenatos prægustando assimat; eorum tamen adeō modicam quantitatem prægustat, ut nullam, aut paruam eo temporis momento positi molestiam percipere. Vltima accedit ratio, quōd ferē omnia uenena, quæ ut interimant cibis

Vtrum animalia, quæ cibis uenenosis uicē ueneni, exitio suam uim retineant.

Veneni quod morbis, & alteri ueneno remedium est.

Modus præcauendi uenena.

Præcautio vulgaris explosa.

barijs

Absurda quo-
rundam opi-
nio.

Quæ res ve-
nena prodât,
quæq; suspen-
sæ eisdem ad-
uerfentur.

barijs admiscetur, ea arte, eoq; ingenio parata sunt ab impijs, & scelestis ueneficis, ut non nisi temporis intervallo suum triste perficiant opus. His igitur de causis illud liberè proferre non dubitauerim, quòd nullam meliorem, ac tutiorem præcautionem sibi comparare possunt principes, quàm curare, ut uitam christianam, & integram ducant, iustitiamque regant, ita ut populi eos uenerentur, pariter & timeant. Curent deinde, ut ministros habeant, quorum manibus edulia administrantur, non ignobiles, nec obscuro loco natos, sed præclara è stirpe genitos, fideles, nec auaritiæ addictos, neque inuidos, & qui diu antea uita ac moribus probati sint. In quos præterea debent frequenter noua parua conferre beneficia: ita enim semper gratos & fideles ministros habebunt. Quin & medicos sibi adiungant, qui medicæ materiæ peritissimi habeantur, ut antidota, quæ contra uenena parantur, quemadmodum sunt theriaca, & antidotus Mithridatica, ex legitimis, non ex adulterinis simplicibus medicamentis, per se ipsos (ut ipse faciebat Galenus) componere ualeant: nam si hæc legitime parata fuerint, haud dubie poterit unusquisque facile uenena præcauere. Ex his certè maius percipient emolumentum, quàm si mille alijs præcautionibus uterentur. Nec minor sanè cautio adhiberi debet, ut uasa ex auro & argento conflata, munda, nitidâq; seruentur, & hominum fidelium manibus committantur. quandoquidem in eiusmodi pretiosis uasculis, quorum apud principes quosq; præcipuus est usus, uenena facilius abduuntur, quàm in uitreis aut fictilibus uitro circumlitis. Sunt nonnulli ex recentioribus, rerum prorsus imperiti, qui (si uerum fateri liceat) eò dementia deuenerunt, ut præceperint in liquatum igne aurum, uel argentum, ex quo uasa confici debent, theriacam, aut Mithridatis antidotum, & alia adungi debere, ut ascita inde antidoti facultate, uenenis repugnent. Sed quàm absurda, ridendaq; sit horum opinio, ij diiudicet (ea enim est, quæ non indigeat clariori reprobatione) qui mediocre etiam rerum naturalium, ac metallorum præcipuè peritiam sunt assecuti. Ceterum supellectilium non negligenda cura, ut scilicet uasa, quibus ciborum condimenta reponuntur, clausa, & cooperta seruentur, ut neq; aranei, neq; scorpiones, nec aliquod uirulentum reptile, uel insectum ingredi possint. Admonet Dioscorides, ut etiam uasa uinaria diligenter clausa custodiantur. nanq; uiperæ summo uini amore alliciuntur, quæ si uasa aperta offenderint, eò facile contendunt. Quo fit, ut interdum bibendo exitiosum uirus eructent, interdum uerò in uino immersæ expirent. Quamobrem Aristoteles lib. VIII. cap. IIII. de historia animalium, quosdam uiperas uino in fictilibus ad sepes disposito uenari, & eas ebrias capere, memoria prodidit. Galenus item lib. XI. simplicium medicamentorum, eam narrat historiam, quam nos libro secundo in uiperarum mentione retulimus. nempe de illis uiperis, quæ sponte se uino immerferunt, unde etiam sibi mortem consciuerunt. Quo uino duos homines elephantò affectos sanitati restitutos esse, idem est auctor. Quibus ex uerbis palàm est Galeni testimonio, uinum in quo sint extinctæ uiperæ, noxius non esse, quin potius adeò salutarium, ut efficacissimè elephantiasin curet. Quod tamen Dioscoridis sententia refragari uidetur. nisi dicamus uiperarum uenenum elephantò laborantibus præstans esse auxilium, cæteris autem exitium. Qui item in uenenis suspicione uersantur, cibos uitare debent, qui candido, uel oleraceo colore fuerint: necnon etiam ab his abstinere, qui ex animalium sanguine parantur. Siquidem albedine, uenena quædam metallica facile occultantur: cibus herbaceo colore, uariæ lethales plantæ commodè admiscetur: sanguini etiam animalium, quibus uescimur, commodissimè uenenatorum sanguis inseritur. Illud etiãnum apprimè utile atque necessarium esse duco, ut coqui, & reliqui culinæ inseruientes, non modò fideles sint, & incorrupti; sed etiam mundi, cauti, ac prouidi, ne ullus ueneficorum insidijs relinquatur locus: tum etiam ut sciant rectè diligenterq; custodire cibaria, uel aliud unumquodq;, quod in ciborum usum reponitur. Sed præcipuè diligenter animaduertant, ne in culinaria uasa, quæ super, uel circa focum edulij referta resident, uenenatum aliquod animal à tecto per caminum decidat, ut quidam exigui aspidæ, qui sub tectorum tegulis, & contabulamentis se recipiunt, phalangia, stelliones, scorpiones, & similia. Nanq; Florentiæ (ut Nicolus est auctor) cœnobium monachorum ueneno infectum est, quòd araneus niger admodum in olla decidisset, dum coquerentur iuscula. Ad hæc principes maximè curent oportet, ut perquam fideles habeant cubicularios. Nam (ut superius dictum est) quodam ueneni genere cubilia, interule, cæteraq; uestimenta infici possunt. Quare nonnulli facere solent, ut diu, priusquàm uestes induant, eas manibus pertractent serui. Quin & pueris similiter iubent, ut sæpe equis insideant, ijs super sellis, quibus ipsi uti consueuerunt. Tum etiam stabuli præfectis mandant, ut tam cautè sellas, habenasq; recondant, ut ignotis, & his quibus fidendum non sit, eas non intueri, ne dum tangere liceat. Insuper illud scire conuenit, quòd quædam res simplices sunt (ut pleriq; inculpata fidei medici fatentur) quæ sua peculiari naturæ dote præfens uenenum signis manifestant. Inter quas cornu, seu lingua, quam serpentis linguam uocant, refertur, quæ (ut Conciliator Petrus Aponensis tradit) præfente napello, aut uipera, aut pardi felle, exudat: quòd tamen non prodit, cæteris uenenis præfentibus. Sunt alij, qui pro certo tradunt, præsum lapidem, quem Plasma uulgus appellat, statim splendorem amittere, ubi in præfentia ueneni cuiusq; fuerit. Addunt præterea, quòd si lapis ranae terrestris anulo aureo inseratur, ita ut is digiti carnem contingat, quàm primùm præfenserit adesse uenenum (si credimus his, qui hoc scriptum reliquerunt) tanta digitum afficit caliditate, ut carbonem accensum, ipsumq; digitum urentem præ se ferat. Quibus sanè et si parua, mea quidem sententia, sit adhibenda fides; ea tamen, quò omnibus satisfiat quantum potest, non duxi silentio dissimulanda. Non desunt etiam, qui contra lethalia uenena pollere contendant sigilla quædam, siue characteres, siue imagines, quomodocunq; eas appellare libeat, præcipuè si collo suspensa gestentur, uel digitorum anulis inserantur. Quocirca prodidit Albertus libro imaginibus dicato, quòd si Serpentarij imago cum suis stellis cuius lapidi pretioso insculpatur, eam utilissimè gestari aduersus omnia uenena, eaq; præfertim, quæ uenenosorum animalium ictu uel morsu relinquuntur. Proinde Petrus Aponensis scriptum inuenisse tradidit in quodam libro, quem reges Persarum olim habuisse refert, quòd si in hæmatite lapide sculpatur homo genibus flexis serpente cinctus, cuius caput dextra teneat, caudam uerò sinistra, & lapis ille anulo ex auro purissimo confecto inseratur, gestatu hominem à quocunq; ueneno tuctur. Quæ imago si modò aliquem præberet effectum (non enim hæc in re certi quicquam proferre ausim) mea fert opinio,

opinio, quod tempore, quo sculpsit, necessaria sit quarundam stellarum obseruatio, à quibus ea uis influat in sculpsam imaginem. Porro tradidere sapientum ueterum nonnulli, reperiri pretiosos lapides, quibus solis à natura largitum est, ut uenenorum malitiam efficacissimè dissoluant, & destruant. Ob id itaq; scriptum reliquit Albertus cognomēto Magnus adamantem orientalem gestatum brachio sinistro inter humerum, & cubitum adnexum, omnium uenenorum uim demoliri. Ad quod etiam idem tribuit achate, hyacintho, & sapphiro orientali. Alij eandem facultatē assignant smaragdo, alij lapidi, quem in capite draconum inueniri tradunt, unde draconitis nomen accepit. Ceterum (ut ingenue fatear quod sentio) parum fidendum esse crediderim his suspensionibus. quippe quod nunquam uiderim huiusce rei experimentum tam clarum, ut sincera fides adhiberi possit: quanuis illud facilius persuaderi possim, quod smaragdus, hyacintus, achates, sapphirus lapides in tenuissimum puluerem redacti, possint per os sumpti ueneno infestos sepe liberare: utpote qui eam sortiantur naturam, ut cordis uiribus subueniant. Sed quod gestati lapides ueneni assumpti uim, atq; actionem inhibere ualeant, non ita facile adduci potero, ut credam, sicut credunt aliqui, & ita imaginantur esse; nisi prius notabile ex his experimentum uiderim. Nemo præterea non poterit (ut in hac præfatione scriptum reliquit Dioscorides) innoxia irritaq; uenena reddere, si medicamenta tam simplicia, quam composita præsumserit: quæ uiribus præstantissimis polleant, quibus post assumpta uenena facile ualeant superare. Simplicia autem medicamenta Dioscoridi comprobata, sunt caricæ cum iuglandibus nucibus esitata, citria mala cruda manducata, napiq; semen ex uino potum. Item calaminthæ folia, & Lemnia sphragis, quam summis laudibus extulit Galenus: sed quæ pro singula uice drachmæ pondus non excedant. Idem similiter summis laudibus commendauit rutæ folia, cum nucis iuglandis nucleo accepta: quin & duas caricas, salisq; momentum. Ex compositis autem non immeritò ceteris antidotis Mithridatium antecellere scribit. quòd quidem ex frequenti eius usu (ut ex antiquorum monumentis accepimus, atq; etiam à Galeno libro primo, & secundo de antidotis memoriæ proditum est) usque adeò se innoxium præbuit ueneno Mithridates Ponti rex, ut cum uellet sibi necem ueneno consciscere, ne se Romanis dederet, nullum ex assumpto ueneno percepit incommodum. Qua in re postea Galenus theriacam præstantiorem esse tradidit, asserens fieri non posse, ut ijs uenenum ullum noceat, qui eam quotidie fabæ Aegyptiæ pondo sumere consueuerint, quo modo suo tempore Aurelius Antoninus Imperator facere solebat. Ceteri posteriores, qui Dioscoridem, & Galenum secuti sunt, præsertim Arabes, & ipsi ad idem castaneas plurimum ualere tradiderunt: quin & mespila, pistacia, alium, raphanum, & nucas Ponticas addiderunt, omnibus his tamen optimam theriacam præferentes. Et hæc hæc dicta sufficiant de modo præcauendi uenena. Reliquum est, ut curandi ordinem, ac rationem ineamus, qua ijs succurrere possimus, qui cibo aut potu uenenum sumpserint. Primum igitur (ut paucis etiam superius dictum est) scire conuenit, quòd ingestum intus uenenum, non statim, ut quidam uolunt, ad cor ipsum contendit, quin prius alias internas partes percurrat, & lædat, & sanguinem inficiat. Sed quia maxima pollet agendi uis ob propriam sui formam, uel temperamentum, quam obtinet atrocissimam, quancunq; corporis humani partem contigerit in suam uirulentam conuertit naturam, & ita eousq; procedit multiplicando, inficiendo, atq; sanguinem cum reliquis humoribus in uenenum uertendo, quousq; accessoria quantitate adauctum, cor ipsum attingat, quod tandem breui tempore in uenenatam speciem tranſmutat. Hinc deinde fit, ut spiritus uitæ fontes, loco proprio ac naturali expulsi, suam sedem cedant ueneno: atq; ita subinde corpus spiritibus, & uita simul destituatur. Illud præterea non ignorandum, quòd arteriæ unà cum cordis uentriculis (quibus natura datus est motus dilatationis, & constrictionis, ut ex illo quidem attrahatur aër circumdans, quo indiget cor ad refrigerandum summum spirituum uitalium calorem: ex hoc autem pars aëris fuliginosa expellitur, pro cordis item refrigerio) quemcunq; statim extrà offenderint, intus attrahunt, ita ut arteriæ, quanuis minutissimæ, quæ per totum corpus disperguntur etiam sub cute, per meatus quos habent, aërem nos circumdantem attrahant, ipsumq; prouehant ad cor, quòd quidem postea per easdem uias calorem fumumq; superfluum reijcit. Quo fit, ut si nos circumdans aër fuerit infectus, uenenatus, & perniciosus, ea ratione dicta cor ipsum inficit, atq; corrumpit. Idq; non euenit propterea quòd arterijs atq; cordi natura instum sit, ut uenenum attrahat, sed quòd aërem continuo inspient, quo mediante natura etiam repugnante sua, uenenum quoq; trahunt. Hinc itaque est, quòd quidam, dum (ut contingit) somnum caperent sub arboribus uenenatis, ceu taxo ac nerio; uel humi cubarēt super plantis noxijs, uelut napello, & aconito; uel propter uirulentorum serpentium specus quiescerent, imprudenter uenenum contraxerunt, non alia de causa, quam ex aëre loca illa ambiente, plantis illis uenenatis infecto, & specuum uirulento spiritu. Ceterum iam tempestiuum erit ad generalem eorum curationem accedere, qui ueneno infecti sunt, eorumq; præcipue, in quibus non adeò manifesta signa conspiciuntur, ut quòdam sit assumpti ueneni genus, dignosci possit. Nullus itaq; medicus ingenio præditus est, qui non protinus uideat & intelligat ex sæuis accidentium incommodis, quæ sequuntur, cum quis uenenum cibo, aut potu sumpserit. Siquidem ijs, quæ propria forma agunt (quam etiam proprietatem occultam appellare liceat) statim semper succedit uirium & roboris totius corporis prostratio: ægri ex magna cordis molestia frequenter animo deficiunt: facies liuescit: quin & lingua, & labia nigricant: item extrema corporis, præsertim ungues, plumbeo colore liuescunt. Ad hæc qui hauserint, uertiginosi fiunt, uocem edunt cum murmure, & oculos toruè mouent. His frigidus accedit sudor circa frontem, & tempora erumpens. Quæ omnia assumpti ueneni manifestissimum præbent indicium, maxime autem si statim sequantur post assumptum cibum, ijsq; contingant qui sibi rectam quotidiani uictus rationem adhibeant. Quandoquidem tam mala esse possent in aliquo uictus ratio, quòd humores inde geniti, tractu temporis usque adeò corrumpentur, ut contracta ueneni natura, uim naturæ inferrent, & eadem iam dicta cicerent symptomata. Id quod maxime testatur Galenus libro sexto de locis affectis, tum etiam libro de cibis boni ac mali nutrimenti. Quapropter medicos cautos, ac prudentes esse oportet, quo in huiusmodi accidentibus diligenter singula perquirant. Sua similiter accidentia inferunt, quorum etiam manifesta præbent indicia, uenena illa, quæ suis manifestis qualitatibus agunt. Nam quæ caliditate excedunt,

Præcautio ex medicamentis.

Ratio curandi uenena.

Indicia in comune ueneni sumpti.

dunt,

dunt, omnia membra interna celeriter inflammant, sitim ingentissimam excitant, oculos inflammatione male habent, inquietudinem continuam inducunt, & continuum sudorem cient. Si uero præterquam quod calido excessu polleant, excellent etiam uentrem erodendi, tum putrefaciendi, ut arsenicum sublimatum, auripigmentum, sandaracha, & id genus alia, punctione, atque dolore intolerabili uentriculum & intestina afficiunt, in quibus etiam frequenter murrura sentiuntur. Hæc autem accidentia sæpe sequuntur uomitus, fastidia, sudores modo calidi, modo frigidi, uaria deniq; coloris mutationes. Quæ uero nimia frigiditate excellunt, plerunq; somnum inferunt adeo profundum, ut sepe non sine magno labore excitari possint affecti. Nonnunquam uero cerebrum obstupesciunt, ita ut affecti cogantur quam plurimos in compositos edere motus, tum corpore toto, tum etiam oculis, ore, manibus, reliquisq; corporis partibus, non secus ac si stulti facti essent, uel temulenti. Huc illa præterea accedunt, frigiditas scilicet totum corpus occupans, frigidi sudores, & color in facie liuidus admodum, & terrificus. Ad summum totum corpus torpidum afficitur.

Ex siccis autem uenenis lingua arefcit, guttur siti inextinguibili afficitur: alius adstricta redditur, & ægri redduntur urina: omnia deniq; membra sunt arida, & uigilie instant longissime. Postremo humida inexpugnabilem somnum adferunt, alii fluxiones, articulorum, neruorumq; luxationes. Ita quod quandoq; oculorum nerui, ac nexus in tantis laxantur, ut sponte sua e cavitatibus exeant, capitq; propendant. Plerunq; etiam extrema corporis partes putrescunt, ut in præcedentibus dictum est. Porro & illud adnotandum est, quod uenena, quæ & manifesta, & occulta qualitate agunt, si fuerit hæc uiribus altera imbecillior, in fine suæ actionis eadem pariunt accidentia, quæ proueniunt ab his, quæ occulta duntaxat proprietate minus suum obeunt. Vis etenim qualitatum elementarium, quæ illis inest, uim illam propriam occultamq; quam hæc pariter sortiuntur, antecellit. Proinde primum qualitatis elementaris excellentis effectus præbent, eosq; subinde, qui propriæ eorum formæ attribuuntur. Sed huius rei clariorē notitiam trademus, ubi speciatim singulorum meminerimus. Hæc igitur sunt omnium uenenorum indicia uniuersalia, ceteris quæ explicari possunt, certiora, ac manifestiora, quibus peritissimi medici tuto diiudicare possunt. Nam cum constet accidentia prædicta non solum perdurare; sed etiam augeri, ac continuè in deteriora labi, nulloq; modo auxilijs cedere, neq; naturæ repugnantibus obsequium præstare, & elarum profecto mortis indicium est. Contra salutis, si quando remitti accidentia, & ægri melius habere uidentur. Ceteram eorum, qui uenenum sumpserint, cibis esse debet (ubi tamē remedia, quæ postea dicentur adhibita fuerint) ex his rebus, quæ non solum uim habent nutriendi corpus, sed quæ etiā uenenorum noxiæ resistere ualent. Quo in genere lac asinum summopere laudatur: item caprinum, ouillum, bubulum, atq; etiam humanum, præsertim si recenter emunctum bibatur. quāquam lac omne efficacius exhibetur contra uenena calida, & erodentia, quā ad reliqua ueneni genera. Ad hoc & butyrum facit. Faciunt & iuscula tum carniū pinguium, tum piscium, quibus addi possunt, ut pinguiora reddantur, butyrum erudum, & pinguedo animalium, quorum est usus. Siquidem pinguis hæc ideo conueniunt, quod uias obstruant, ex quo ueneni transitus inhibetur. Quinetiam ubi uenena excalfaciunt, & erodunt, pinguis hæc acrimoniam eorum hebetant. Idcirco hoc in casu, animalium cerebrum, atq; osiū medullæ aptissimæ pariter censentur. His similiter herbe quā plurimæ opem ferre possunt cibus admistæ: e quarum numero probatur calamintha, origanum, serpyllum, silymbrium, ruta, buglossum, echium, filipendula, sonchus, pimpinella, aliæq; quā plurimæ: quarum uim uenenis, superioribus libris, aduersari retulimus, quarum etiam catalogum paulo infra recensebimus. Locus deinde, in quo residere debent, qui uenenum sumpserint, lucidus sit oportet: ubi aer quoq; sit nulla mala qualitate affectus. Paretur autem eorum cubiculum odoramentorum suffitu, quibus uis inest propulsandi uenena. Id enim præstant santalum omne, myrrha, styrax, aloë, laserpitij lacryma, agallochum, scordium, castia odorata, citrei mali cortex, iuniperi baccæ, eiusq; lignum siccum, & id genus plura. Insuper affecti ueneno (Galeno authore lib. 11. de antidotis) nihil aut parum dormire siniantur. Somnus namq; uenenum retinet in internis partibus, & facilius ad cor deducit. Contra uero uigilie, quippe quæ id a centro ad corporis superficiem, nempe ad externas partes, retrahunt. His ita institutis in primis omni industria, ac diligentia curandum est, ut deuoratum uenenum foras exhauriatur. Quæ in re nullum sanè ualentius auxilium perhibetur, quā ut sine ulla mora ægri uomitum citre cogantur: si tamen uenenum adhuc in uentriculo resideat. Quod si iam in intestina descenderit, illud quā primum clysteribus insusis extrahatur. Atqui in hoc omni diligentia ordinem ac modum inire debemus, quem in huiusce uoluminis præfatione nobis reddidit Dioscorides. Siquidem is de hac re ita exquisitè disseruit, ut posteriores omnes omnia firè quæ de ea scriptis tradiderunt, illi accepta referre possint. Verim hoc unum ipse addiderim, quod si forte is, qui uenenum sumpisset, ex omnibus uomitum cientibus auxilijs uocemere nequiret, tunc (ut Rasis author est) medicamentis soluentibus, itemq; clysteribus erit procedendum. Medicamenta autem, quæ deiectoria potiuntur facultate, ad hoc idonea sunt agaricum & rhubarbarum. Quandoquidem utrunque præterquam quod deiectoria ui præditum est, facultatem etiam uenenis maxime repugnantem sortitur. Id quod etiam quidam minori centauro attribunt. Neque prorsus ab re esset ad idem Aegyptiæ siliquæ atram medullam, aloëm; usurpare. hæc namq; præter deiectoriam facultatem, seorsum plurimum pollet aduersus humorum putredinem, quæ semper, uel plerunq; ingesta sequitur uenena: illa uero quod aluum mirificè emolliat, uenenum uentriculi tunicis adherens abluat & abstergit, quin & erodentium acrimoniam obtundit, & ea deniq; per aluum secum educit. His autem peractis, ea certè chysmata competere uidentur (ut Dioscoridi placet) quæ acria sunt & trahendi ui prædita. Quibus si ea successerint, quæ e uiribus pinguibus, adipe, aut pinguedine, aut butyro, aut lacte parantur, ne ulterius uenena penetrent, ut in dysenteria fieri solet, nequaquam ea inutilia fore putauerim, præsertim ubi compertum haberetur, uenenum intestina exulcerasse. Quamobrem lac copiosius epotum post uomitiones, & clysteria utilissimū esse prodidit Auicenna: nempe quod ueneni noxiam frangat, & sanet. Quinetiam summopere prosunt, præmissis tamen uomitionibus, & clysteribus, fortes, ac ualide diuersiones: utpote quæ non modo prohibeant ne uenenum petat cor, sed etiam ipsam trahant à membris nobilibus internis, ad ignobilia externa. Ob idq; plurimum prodesse

Visus ratio
corū qui ue-
nena sumpse-
runt.

Remedia cō-
tra uenena.

prolesse crediderim cucurbitulas, si ex igne natibus, & crurium pulpæ applicentur. Ferunt similiter opem frictio-
nes ex asperis linteaminibus, quin & fibulæ strictum factæ, ita ut dolorem excitent, manuum, pedumq; digitis, item
brachijs, & cruribus. Mirificè etiam uenenum auertitur à partibus intrinsecis, si patientes in balneo aquæ calidæ ex
medicamentis accommodatis confecto, uel in laconico sicco sudorem eiente imponantur. Quandoquidem huiusmodi
calor extraneus efficacissimè uenenum ad cutim trahit. Balnei ac laconici uicem illud sanè supplere poterit, si disse-
cto uini muli, aut equi aluo exertis statim intestinis, æger in animalis cadauer intromittatur: & cum refrixerit cada-
uer, idem etiam de alio fiat, quousque sat fuerit. Ad hoc autem muli, muleq; (ut uulgi fert opinio, fortasse quòd hæc
animalia plurimum caloris habeant) cæteris præpollent animalibus. Hoc enim auxilio à ueneno liberatum narrant Va-
lentinum Alexandri sexti summi Pontificis filium. Is enim (ut ferunt) cum in quadam coena aliquot Cardinalibus uene-
num exhibere uellet, sibi ipsi, ac patri id imprudenter exhibuit. Ceterum scire etiam conuenit, quòd quamuis præ-
dicta remedia omnia communiter uenenis optulcentur, non propterea est dimittendum, quin continuè insectis propin-
tatur omnia probata antidota, tam simplicia, quàm composita, quæ cuiuscunque ueneni noxam auferre possunt. Sim-
plicia quidem medicamenta, quæ ad hoc idonea Dioscoridi, reliquisq; Græcis posterioribus celebrantur, sunt unum
uctus copiosius epotum, Lemnia sphaeragis, agaricum, abrotonum, irio, eryngij radix, napi & pastinacæ semen, ca-
lamintha, nardum Celticum, castorium, ferule uirentis medulla, flos rhododendri (quanquam is Galeno, alijsq; ipsum
secutis in antidotum minime recipiatur, sed potius inter uenena annumeretur) succus marrubij, laserpitij, & panacis,
sagapenum, aristolochia longa, semen rutæ syluestris, betonica, pix liquida delincta, polij, & fefelis decoctum, phu,
cinnamomum, cassia, iuniperi bacca, citria mala, & quæ linonia, & aurantia uocant, & eorum semen. Item glandes,
præsertim quernæ ex humano lacte epotæ, quinquefolij radicis succus, leporis coagululum: mustellæ caro sale inue-
terata, & in umbra stecata, cum uino pota, lac canis ex primo fetu acceptum, capparis, chamæleonis albi radix,
apij decoctum, polemonie radix, tribuli terrestris succus, smilacis asperæ acini, scordium, thlassi, & Crætense dictam-
num. His Arabes, & recentiorum nonnulli castaneas addunt: item ponticas nuces, mespila, pistacia, zedoariam, lau-
ribaccas: gentiane radicem, quin & dictamni albi, tormentille, iridis illyricæ, hastulæ regie, helenij, & millefolij:
rhabarbarum, hederæ corymbos, bolum Armenium, hypericum, sabinam, mumiæ, pimpinellam, Imperatoriam, cen-
taurium maius, angelicam, urbenacæ succum: mures, qui napelli radices depascuntur, & muscas grandiores, quæ
eius folijs uiscitant, filipendulam, carpopalsanum, muscum odoratum, ambarum, os in corde ceruie reptum, & cer-
uinum cornu, quin & monocerotis, ursti testes, & arietis, origanum, smaragdum, lapidem bezabar, & carduum,
quem sanctum, uel benedictum appellant. Et hæc de censu omnium simplicium medicamentorum, quæ contra uene-
na pollent, quæ nobis tum ueteres, tum recentiores scripta reliquerunt, dixisse sufficiant. De compositis autem
medicamentis illud proferre non dubitauerim, quòd si theriaca legitime parata reperiretur, non essent aliunde peten-
da auxilia contra uenena. Sed quoniam mihi planè difficillimum esse uidetur, ut ea reperiat, quæ quemadmodum
eius exigit apparatus, confecta sit, cùm nobis desint cinnamomum, balsamum, petroselinum Macedonicum, myrrha,
folium, chalcitis (quantum iam nobis compertum putamus) anonium, assalathus, & calamus odoratus, quæ om-
nia perquam maximi sunt momenti; idcirco nunquam adluar, ut credam uenalem theriacam posse sibi locum &
usum illius antiquæ legitime uindicare: præsertim cùm constet tempore usque Galeni, quo Romani summo imperio
teuebant, theriacam omnibus numeris absolutam confici non potuisse (ut ipse Galenus testatur libro primo de anti-
dotis) nisi ab Imperatoribus. quanquam non deessent tempore Antonini Cæsaris diuites primates, qui eam confice-
rent, etiam quòd multa eis desiderarentur. Quare illud dixerim, quòd si ulla theriaca ex ijs, quæ nostra ætate con-
ficiuntur, in usum admitti debet, dent operam medici diligentissimi, ut illa saltem utantur, quæ omni studio ac dili-
gentia parata sit, clarissimorum & peritissimorum uirorum testimonio: quæq; eo modo experientia comprobata
sit, quo docet Galenus libro quem ad Pisonem scripsit: quin & alio, quem Pamphiliano dicauit. Hoc item faciant de
Mithridatio, quod nihil minus quàm theriaca præstat aduersus uenena, quòdq; & facilius parari potest. Qua in re
caueant homines ab adulteratis theriacis, quas in publicis foris uendunt circulatores, etsi plerunque ab his, quos eor-
um adulteria fraudesq; latent, cæteris meliores, atque efficaciores habentur: quippe quòd nihil ultra uideant astan-
tes, quàm quòd ij frustum integrum arsenici, uel risagalli officinis uocati, deuorent: quòdq; subinde deuorata theria-
ca, quam postea circumstantibus uendunt, nullum ueneni incommodum sentiant. Quod cùm Galenus optime nouisset,
libro Pisoni dicato, ita scriptum reliquit. Multæ à subdolis improbisq; in hoc quoque fraudes fiunt, ac uulgis sola
antidoti opinione deceptum, ab ijs quibus ars est mercenaria, plurima pecunia medicamentum, uel præuè confectum
redimit. Ceterum ut quisque flagitiosorum impostorum fallacias, & dolosis merces euitare possit, & debeat, nunc
mibi in animo est ad commune rei publicæ beneficium eorum ingens, ac seculum facinus posteritati proderet. Nam cùm
isti suggesta ascendunt coram populo, quem dolis capere intendunt, ostensuri quòd uenenum æquè ac panem innoxie
sumunt, multis cauationibus, atque insidijs utuntur. Inter quas has duas habent fraudes, quas modo omnibus aperiam,
quasq; retinent illi in suos chariores (ut ita dicam) lenones. Primus itaque dolus, quo nituntur huiusmodi fraudulentum
impostores, est quòd cùm sciant uenena non posse nisi parum nocere, ubi uentriculus fuerit cibus ualde repletus (ut in
præfatione huius libri tradidit Dioscorides, & libro quarto fen sexta retulit Auicenna) priusquam suggestum ascen-
dant, ad saturitatem usque, præsertim æstate, lactucas crudas deuorant sale, aceto, & oleo conditas: uerim olei tan-
tum imponunt, ut ferè in eo innatent lactucæ. Et quia hyeme, maxime urgente bruma, tenellæ lactucæ difficile passim
inueniri possunt; ideo earum uicem his præbent interanea boum præpinguüm, quorum tantam comedunt copiam,
quoad uentriculus ueluti tympanus extendatur. Id autem eo consilio faciunt, ut hæc quidem iurium pinguedine, eo-
rumq; substantiæ crassitudine, illæ uerò frigiditate sua, oleiq; multitudine, quam illis adijciunt, præterquam quòd uen-
eni penetrationem inhibent, cùm internas uias obstruere possint, erodentem quoque ingestæ arsenici, uel risagalli ses-

Simplicia me-
dicameta, quæ
pollent aduer-
sus uenena.

Cóposita me-
dicamenta.

Fraudes, qui-
bus utitur cir-
cunforanei,
qui uenena in
noxie sume-
re profitetur.

Altera im-
porū fraus.

Historia frau-
dis.

Antidota no-
stra præstati-
sima cōtra ve-
nena.

plasijs uocati, acrimoniam obtundunt, & hebetant. Cū igitur uenenum sumpserint, quod illis ob præassumpti ali-
menti uim, nullam, aut paruam noxam adfert, nempe quod uentriculus sit tensus, & pinguedine imbutus, mox suum
adulteratum antidotum, quod omnino legitimam theriacam mentitur, assumunt, idq; impune. Quo fit, ut facile po-
stea populo astanti persuadeant, id esse antidotum omnium præstantissimum contra omnia uenena, quod in uniuerso
orbe reperiri possit. His leues uulgi animi persuasi accensiq; , maiori multitudinē, ac impetu feruntur, ut adultera-
tam, inuadant, ueramq; mentientem theriacam emant, quā iij qui in maxima annonæ penuria cō cateruatim concur-
runt, ubi plurimum panis gratis omnibus exhibetur. Itaque cō temporis momento capsulam hac impostura exhau-
serint, statimq; ē suggesto descendunt circumforanei, seseq; in hospitium recipiunt, ubi cū primū fuerint, arseni-
cum paulo ante sumptum unā cum lactucis aut bubulis inieraneis arte quadam euomunt, neque aliud illa die assumunt,
quā iac, quod tamen sepius alternatim potant, uomuntq; , & reuomunt. tantum potest in improbis hominibus auri
cupiditas, ut sponte consultoq; in manifesta uite discrimina ferantur. Fraus altera, quam isti facinorosi perpetrant,
ita se habet. Si una, aut duabus horis anteaquā suggestum ascendant, in foro pharmacopolium petunt, illudq; foro,
in quo sermonem populo habere uolunt, propinquius eligunt. Atque ubi iusserint pharmacopole sibi arsenici capsu-
lam adferri, eius duo aut tria frustra seligunt, prout sibi magis expedire uideatur. quæ postea charta inuolui, & in ea-
dem capsula reponi mandant. Quo facto pharmacopolam rogant, ut cū in suggestum ascenderint, arsenicum illud
repositum dare uelint puero, quem ad eum miserint. Porro in forum abeunt uerba facturi, ubi eorum spuriam theria-
cam, ad cælum usque miris laudibus efferunt admentientes. Ad hæc ut rem magis uerisimilem reddant, puerum uel ē cir-
cumstantibus quempiam ad pharmacopolium mittunt, qui uenenum antea ab ipsis selectum deferat. Interea ingeniem
capsulam in suggesto stantes aperiunt, quam habent uasculis præue illius theriacæ plenis referatam, cuius operculo in-
tus adherent cera subposita, uaria cuiusdam miscellæ frustra ex saccharo, quod candidum uocant, amylo, alijsq; inno-
xijs medicamentis miro quodam artificio confectæ, quæ prorsus & facie, & magnitudine referunt illa ueri arsenici frus-
ta, quæ prius iij in pharmacopolio selegerant. Leuant autem isti hominum produores operculum à capsula, quò frau-
dem melius occultent, in suggesto stantes. siquidem summo cum artificio internam operculi partem, cui adherent illius
miscellæ frustra arsenicum mentientia, uersus se trahunt, ne quis suam fraudem deprehendere possit. Deinde statim
in manu socij, aut pueri, quos doli ministros habent, capsula operculum collocant: quod eorum alter aperta manu per-
quā eleganter sustinet, parte pseudoarsenicum continente cælum uersus respiciente: idq; ne quis dolam intueri pos-
sit. Interea redit nuncius arsenicum legitimum à pharmacopolio deferens. Atqui istud accipiens artis captiosæ magis-
ter, statim illud populo ostendat longa atque mendaci oratione. Qua perfecta ad experimentum transit, perpetuò do-
lose procedens. Quandoquidem simulans sibi opus esse expeditis manibus, manicas ex murice, uel serico proditore,
quo plerunque uestiuntur, ad cubitum usque conuoluit, ea tantam ratione, ut arsenicum uerum, dum hæc agit, super o-
perculo prædicto pseudoarsenicum continente, reponat, abdatq; : quod ob operculi circuli altitudinem nullo pacto in-
ferne à circumstantibus uideri potest. Obuolutis itaque manibus, brachijsq; denudatis, ac tenui linteolo humeris im-
posito, iubet aquæ uel uini poculum adferri, & relicto in operculo arsenico uero, factitium innoxium fraudulenta ma-
nu capit. quod gladio minutim incidit, & uino, uel aquæ parati cyathi commisceat, & denique tutissimè bibit. Atque
ita fraudem hisce coloribus exornatam spectantibus persuadet, ut nullus dubitet, quin ille mortiferum arsenicum hauri-
serit, quod ex medica officina delatum fuerat. Memini me olim unum ex his uidisse, qui uenenum simili modo adulte-
ratum puero exhibuerat suo: & cū simularet se ei opem ferre nolle, donec pulsus amississet, & in mortis discrimi-
ne uersaretur, ut suæ falsæ atque adulterinæ theriacæ maiorem compararet existimationem: cū præterea prius uer-
sutum puerum admonisset, ut anhelitum comperceret, idq; ut facies eius colore mutaretur, quin & interim oculos
obuertet, & os ac ceruicem contorqueret; ad se uocauit astantem medicum haud acris callidiq; ingenij, in ea ciuita-
te, ubi id mihi contigit uidisse, receptum habentem, qui pueri pulsus tangeret, ut omnibus testaretur, quod pulsus
amississet. Quod cū fecisset bonus ille medicus iam imprudenter factus circulatoris leno, omnibus testimonium perhi-
bebat, se nullum pulsus in eo inuenisse: quippe qui nusquam forte legerat, quod arte etiam possit intercipi pulsus, cū
tamen id scriptum reliquerit Galenus lib. v. de placitis Hippocratis, & Platonis, ubi sic inquit. Eadem natura in
arterijs cernitur, nam etiam ipse perinde ac nerui, aut incise, aut laqueo intereluse pulsus omni, micationeq; orban-
tur. Ex quibus sanè uerbis tunc comminisci potuisset, quod facile huic puero laqueata essent brachia, & proinde in-
terceptus arteriarum pulsus, quæ per brachium ad manum excurrunt. Siquidem adstringentes laquei ab ijs nebuloni-
bus adeò callidè subdolèque aptantur, ut uersato quodam ferreo globulo supra cubitum extra manicas latente, strin-
gantur admodum, ac relaxentur. Id quod facile ab eo fieri potest, qui puerum semimortuum se simulantem, brachijs
ad spectaculum sustinet. Tali igitur fraude adstringebantur fibule, ubi pulsus interciperi animus esset, laxabantur
autem lentè, cū iam uersutissimus puer ex theriaca illa assumpta, in pristinam suam constitutionem restitui simula-
set. Hactenus de fraudibus horum carnificum, quas pluribus prosequi libuit, ut quisque eas euitare sciat, ac possit.
Quæ de re morbo Gallico quàm plurimum certè debeo: siquidem unus, isq; insignis, ex his qui uenenum innocuè deuor-
rare profitentur, cuius ossa lues illa non immeritò depasebatur, cū à me in sanitatem redigi exoptaret, inter curan-
dum, mihi id ab eo expetenti, omnes has fraudes, quibus hoc flagitiosum hominum genus uititur, ut pecuniam extor-
queat, libentissimè patefecit. Cæterum fraudes, ac mendacia, quibus iij pariter utuntur, qui è diui Pauli profapia ora-
tos se prædicant, qua tamen de re mentiuntur, hic consultò dimittam. uerum intactas eas non relinquam, ubi in processu
de ijs differemus uenenis, quæ morsu, uel ictu relinquunt innumera exitiosa animalia. Sed ne aliquod præstans anti-
dotum desideretur in his nostris commentarijs, me prohi, ac fidelis medici munere functum existimauerim, si hoc in loco
quædam antidota mihi longo labore comparata, magni ad uenena momenti, descripsero. quæ non modò ijs, quæ per os
assumuntur; sed ijs etiam, quæ animalium morsu, uel ictu cūciuntur, summo, ac præsentaneo fuisse remedio comperi.

Licet

Licet autem hac etate rari admodum habeantur medici, qui sua pandere arcana uelint, si quod nacti sunt pulchrum & singulare auxilium; tamen cum mihi consilium ab initio fuerit, mea opera quantulacumq; sit omnibus generatim prodesse, alienum quidem inhumanumq; foret, si modo uel inuidia uel auaritia compulsus, aliquid silentio inuoluerem, quod in arte medica usui futurum putem. Primum igitur antidotum, cuius admirandas in uenena uires sepius expertus sum, hoc modo conficitur. Recipit enim rhabarbari, rhabarbari ex Ponto aduersi, radicis phuacori, quem falso calamum odoratum uocant, cyperi, quinquefolij, tormentillæ, aristolochiæ rotundæ, pæoniæ, beleni, costi, iridis Illyricæ, chamæleontis albi, cuiusq; drachmas tres. Item galangæ, Imperatoriæ, dictamni albi, angelicæ, millefolij, filipendulæ, doronici, zedoariæ, gingiberis, singulorum drachmas duas: agarici drachmas tres: libanotidis maris, gentianæ, morsus diaboli sic herbarijs dicti, cuiusq; drachmas duas & semis. Ad hæc seminis citrei mali, uiticis, cocci infectorij, fraxini, oxalidis, pastinacæ syluestris, napi, nigellæ, pæoniæ, ocimi, trionis, thlaspis, feniculi, annisi, singulorum drachmas duas. præterea baccarum lauri, iuniperi, hederæ, asperæ snulacis, cubebæ, singulorum sesquidrachmam. Foliorum scordij, chamædrysos, chamæpityos, centaurij minoris, stoechadis, nardi Celtici, calaminthæ, rutæ, methæ, betonica, uerbernacæ, scabiosæ, cardui benedicti, melissophylli, singulorum sesquidrachmam: dictamni Cretensis drachmas tres. sampsiuchi, hyperici, iunci odorati, marrubij, galegæ, sabina, pimpinellæ, cuiusq; drachmas duas. Caricarum, nucum iuglandium, pistaciorum, singulorum uncias tres: myrobalanorum empelicorum drachmas quatuor. Florum utriusq; buglosi, rosarum, lauendulæ, saluæ, roris marini coronarij, cuiusq; scrupulos quatuor: croci drachmas tres. Cassiæ odoratæ, quam hodie cinnamomum uocant, drachmas decem. Caryophyllorum, nucis myristicæ, macis, singulorum drachmas duas & semis. Piperis nigri, ac longi, santalorum omnium, agallochi, singulorum sesquidrachmam. Cornu cerui crudi drachmas quatuor: unicorni drachmam unam. osis cordis ceruini, ramentorum eboris, uirgæ ceruinæ, castorij, singulorum scrupulos quatuor: terræ Lemniæ drachmas tres: opij sesquidrachmam. margaritarum orientalium, ramentorum smaragdi, hyacinthi, corallij rubri, singulorum sesquidrachmam: caphuræ drachmas duas. mastiches, thuris, styracis, nyrreæ, gummi Arabici, resinæ terebinthinæ, sagapeni, opopanacis, laserpitij, singulorum drachmas duas & semis. moschi odorati, ambari, cuiusq; drachmam: olei e chalcantio confecti unciam mediam. Pulueris cordialis temperati, diamargariti, diamoschi, diambari, electuarij e gemmis, pastillorum caphuræ, scillæ, singulorum drachmas duas & semis: pastillorum uiperæ uncias duas. Succo oxalidis, sonchi, scordij, echij, buglosi, melissophylli, singulorum selibræ: hypocistidis drachmas duas. Theriacæ electæ, Mithridatij optimi, cuiusq; uncias sex. Vini ueteris albi odorati libras tres: sacchari e Medera insula, uel optimi mellis libras octo & uncias sex. Ex omnibus his summa diligentia, & ratione inquisitis, atq; selectis fiat electuarium, eo modo quo theriaca, aut Mithridatis antidotum conficiuntur. Sumendi quantitas est a drachma una usque ad tres pro etate, & constitutione patientis. Atque ita omnibus persuadere poteris, antidotum hoc non solum præstantissimum esse (ut antè diximus) contra omnia uenena, quæ per os sumuntur, itemq; aduersus ea, quæ morsu uel ictu relinquuntur; uerum etiam in pestilentia, cui mirificè opitulatur, quotidie assumptum, & præcipuè ad præseruandos sanos. At si cui in animo fuerit, ut præsentaneum adferat auxilium, hæc faciat oportet. Antidoti præscripti libram accipiat, libram item syrupi e citrei mali cortice parati, & libras quinque aque uite uocatæ, ex optimo, odoratoq; uino confectæ, totiesq; uitreis organis repurgatæ, ut quintæ essentiæ speciem præ se ferat. Deinde omnia hæc in uas uitreum iniiciat duplæ a rebus inditis capacitatis. postea uasis ore ita obturato, ut nullus spirandi meatus relinquatur, magna cum dexteritate aquam in uase cum electuario tandiu agitet, donec totum dissoluatur. Atque tum uas ore cera, uel pice obducto in mensam integram reponat. Quod tamen bis in hebdomada agitari conuenit eo modo, quo antè dictum est: fit enim, ut electuarium facillè residat in fundo, si admittatur. Exacto denique mense claram aquam auream que colore nitentem, electuario supernatare inueniet, & quæ iam omnem illius uim in se contraxerit. Tum itaque uas ipsum aperiat, & in uas aliud item uitreum hypidam aquam paulatim effundat, cuius os cum cera, & membrana accuratissimè obturet. Nam si illud diei spatio apertum sineret, omnis conclusa aqua in auram euanesceret. Tanta hæc aqua uirtute pollet (quod millies expertus sum) ut quatuor drachmarum pondere pota uel per se, uel cum pari odorati uini quantitate, uel stillatiuæ cuiusuis aquæ ad cordis robur facientis, ubi quis ictus, uel demorsus a quocunque uenenato animali, in tanto mortis discrimine uersaretur, ut nocem, uisum, ac reliquos ferè sensus amisisset, ægrum ingenti adstantium admiratione a longo ueluti somno excitat. Quin & uomitione plerunq; plurimam infectorum humorum copiam exhaurit. Cuius rei exemplo (præter alia innumera) nuper mihi fuit præfecti oppidi Vipaci uxor, quam a uipera in dextra manu demorsam, & iamiam ac nauo rationem cum Charonte inituram, hæc aqua in uitam a morte reuocauit. Id quod etiam paulò post contigit cuidam miseræ Selauæ ab alia non dissimili uipera in manu demorsæ. Hæc idem similiter præstat contra uenena, quæ per os sumuntur: siquidem ea adeò tenuis essentiæ, efficax, & penetrans est, ut momento uisua in omnes corporis uenas permeet. Quin & eosdem præbet effectus in alios quàm plurimos morbos, quos breuitati studens prætereo. quandoquidem prudentes, & periti medici, habita huic uisum exacta ratione, eam adhibere poterunt, ubi legitime conuenire censebunt. Porro antidotum alterum generosum, pariter & singulare, oleum illud est, cuius superius libro secundo capite de scorpionibus, item quarto capite de aconito a nobis facta fuit mentio. Id pulvis extrinsecus patentibus illitum, nempe temporum, manuum, ac pedum, quin etiam extimæ cordis parti ad sinistram mamillam, repetita alternis tribus horis illinitione, efficacissimè succurrit omnibus uenenis per os sumptis, quæ tamen ex erodentium genere non fuerint. Similiter uiperarum, aspidum, & cuiuscunque deniq; uenenati animalis morsibus singulari auxilio est, ut in processu latius explicabimus. Ut autem omnes intelligant quam maximum sit in me uiuandæ posteritatis studium, modum, quo illud conficitur, hic describere non grauabor. Sumantur itaq; incunte mense maio, quo tempore confici debet, olei communis centum annorum, sin minus sui temporis uetustissimi libræ tres: foliorum hyperici uirentis manipuli tres. Oleum in uas uitreum

Primi antidoti descriptio.

Potio ex prædicto antidoto.

Alterius antidoti descriptio, & uires.

duplex à contento capacitatis imponatur, in quo hypericum aliquantulum antea contusum infundatur. deinde uas ce-
 ra, & membrana obturetur, & medium in tenuissimam arenam condatur, loco ubi tota die insolari possit, atq; inibi
 sinatur ad decimum, uel duodecimum diem usq;. Quo exacto tempore, mergatur uas in calentis aquae balneo ad uigin-
 ti quatuor horas: mox oleum ab herba exprimatur. Hoc factum sumatur hyperici, chamædyros, calaminthæ, cardui be-
 nedicti, singulorum manipulis. Quæ omnia prius diligenter contusa oleo admisceantur, ac subinde uas in prædictum
 mergatur balneum tribus continuis diebus. Extrahatur deinde, & ab incoctis herbis exprimatur. Post hæc accipian-
 tur florum hyperici manipuli tres, qui à caulibus probè repurgati, & contusi in prædictum oleum infundantur, ac
 in idem balneum per triduum reponatur. Post id tempus eximantur, & ut prius exprimantur. Idem fiat ter, aut qua-
 ter, usquedum oleum sanguineum colorem referat. His peractis sumatur hypericum, quod iam destoruerit, & ab eius
 cacumine grana illa uiridia excerpantur, quæ hordeaceis granis similia deprehenduntur, in quibus semen continetur. 19
 Ex ijs itaq; tres confertim manipuli decerpantur: qui postea tussis, & uino meraco albo aliquantulum perfunsi in oleum
 prædictum infundantur, & cum eodem uitro, in arena sepulto, octo diebus continuis insolentur. Quo tempore tran-
 sacto tridui spatio in balneum immittantur, post colentur, & modo prædicto exprimantur: tertio, aut quarto simili-
 ter dictum semen in oleo macerari debet, donec id obscuri sanguinis colorè representet. Ad hæc sumatur scordij re-
 centis, calaminthæ, centaurij minoris, cardui benedicti, uerbenacæ, dictamni Cretensis, singulorum medius manipu-
 lus: tundantur omnia, mergantur in oleum prædictum, & uas in balneum iterum imponatur per biduum continuum,
 dein colentur, & exprimantur, ut supra. Postea sumantur zedoaria, radicem dictamni albi, gentianæ, tormentillæ,
 aristolochiæ rotundæ, singulorum drachmæ tres, scordij manipulus. Tundantur item omnia, infundantur, & immitt-
 antur in balneum, ibiq; permaneant tribus diebus continuis: colentur deinde, & exprimantur. Infundantur denuo
 styracis calamiti, laseris, cuiusq; drachmæ sex, baccarum iuniperi drachmæ quatuor, melanthij drachmæ duæ, castiæ 20
 odoratæ (cinnamomum officinæ uocant) drachmæ nouem: iunci odorati, cyperi, singulorum sesquidrachma: santal-
 orum alborum semuncia. Tundantur omnia (ut pluris de alijs dictum est) & in idem oleum infundantur, & per tri-
 duum continuum in balneum macerentur, demum colentur, & exprimantur, modo quo antè dictum est. Postremò
 adsint oportet trecenti scorpiones uiui diebus canicularibus collecti. Ii in uase uitreo conclusi, cineribus calidis su-
 perponantur, & cum eos præ calore sudare, atq; irasci constet, omne iam dictum oleum calidum superinfundatur.
 Sed aduertendum est, ne id adeò feruens sit, ut uas disrumpat. obturato statim uasis ore in balneum tribus continuis
 diebus contineatur: deinde coletur, & exprimatur. Proiectis interea scorpionibus, rursum in oleum infundantur rha-
 barbari laudatissimi, myrrhæ communis usus, aloës hepaticæ, singulorum drachmæ tres: nardi Indici drachmæ duæ,
 croci drachma una: theriacæ electæ, electiq; Mithridatij, cuiusq; semuncia. Quæ ex his tunc da sunt, terantur, mox
 ultimo infundantur in oleum, quod per triduum continuum contineatur in balneo. Quo factum oleum non amplius per- 30
 coletur, sed deinceps recondatur, perinde ac opobalsamum. quippe quod mirandum sit remedium ad iam dicta uenen-
 a, & præcipuè contra napellum, quo insecti fuere, ut experimentum fieret, Corsi illi duo uiarum obsessores, quo-
 rum historiam supra retulimus libro quarto in aconiti mentione: ad cuius lectionem, ne idem bis repetamus, eos reij-
 cimus, qui eius desiderio capiuntur. Præter autem Mithridatium, antidota alia duo generosa Dioscoridi probantur
 in præfatione, unum scilicet quod è seincò, alterum quod è sanguine nuncupant: sed quod is eorū consciens-
 dorum rationem tradiderit, nusquam hæcenus reperi. Quamobrem illa duo in multorum gratiam hic adscribere, non
 alienum fore duximus, eo tamen modo, quo lib. 11. de antidotis à Galeno seriatim describuntur, ubi hæc scripta reli-
 quit. Antidotus ἐξ τῶν αἱμάτων, id est, ex sanguinibus, ad uenena, uenenatorumq; omnium morsus idonea, sic
 habet. Piperis longi, piperis albi, acori, croci, phu, mei, dictamni Cretici, ammoniaci, agarici, singulorum drachmas
 duas: anomi, opobalsami, seminis rutæ syluestris, cymini Aethiopicæ, anisi, sanguinis anatis maris, & semine sicci, 40
 sanguinis hædini, sanguinis anserini, seminis napi syluestris, singulorum drachmas tres: gentianæ, trifolij, florum iun-
 ci odorati, thuris, rosarum siccarum, singulorum drachmas quatuor, petrosilini drachmas quinq;, polij Cretici tan-
 tundem, cinnamomi drachmas sex, florum scordij drachmas octo: myrrhæ, nardi, singulorum drachmas decem, cro-
 ci drachmas duodecim, castiæ drachmas octo. Omnia hæc diligenter contusa, ac per excussorium cribrum traicta
 melle Attico despumato, commiscbis, commistaq; in argentea pyxide repones, atq; hac ut maximo medicamento uter-
 ris. Ceterum quæ è seincò temperatur antidotus, à Galeno hunc in modum redditur. Antidotus Mithridatis Eupa-
 toris ἐξ σκίλκων cognominata, faciens ad uenena, omnemq; uenenatorum materiam mortem inferentem, omniumq;
 uenenosorum animalium ictus, conficitur hac ratione. Scinci, sagapeni, acori, phu, hyperici, acaciæ, iridis, mei, gum-
 mi, singulorum drachmæ duæ: rosarum siccarum, gentianæ, cardamomi, singulorum drachmæ quatuor, opij oboli
 duo, styracis drachmæ octo: polij, castiæ nigre, scelis, bdellij, balsami, piperis albi, singulorum drachmæ quinq; & 50
 oboli duo: succi hypocistidis, opopanacis, myrrhæ, thuris masculi, castorij, piperis longi, cyphæos, foliorum malaba-
 thri, singulorum drachmæ sex: scordij, costi, florum iunci odorati, galbani, resinæ terebinthinæ, singulorum drach-
 mæ sex & oboli duo: nardi Syriacæ, opobalsami, thlaspis, dauci Cretici, singulorum drachmæ sex & oboli tres: cro-
 ci, cinnamomi, zingiberis, singulorum drachmæ sex & oboli duo: succi glycyrrhizæ, agarici, singulorum drachmæ
 septem & oboli tres. Construitur autem hoc modo. Cyphi, hypocistidis, sagapeni, gummi opium, styrax, opopa-
 nax, uino Chio macerantur die noctuq;, quoad penitus dissoluta sint. Reliqua uerò interim contusa tenui cribro ex-
 cutiuntur, illisq; iam maceratis, ac dissolutis commiscantur, commistaq; Attico melle ad crassitatem usq; despumato ex-
 cipiuntur, opobalsamog; superimmissio. demum in uas argenteum transferuntur, atque ad multos usus reponuntur.
 Datur autem ex hac antidoto quantum æger tolerat. Hæc de duabus antidotis, quas non immeritò quidem probauit
 Dioscorides, quasq; ut efficacissimas in aliarum censum retulit Galenus, atque descripsit. Sed quoniam (ut supra in
 theriacæ mentione dictum fuit) multa nobis desunt simplicia medicamenta, quæ in eis expetuntur; idcirco non uideo
 quomodo

Antidoti è
 sanguinib⁹ de
 scriptio.

Antidoti è
 seincò descri-
 ptio.

quomodo possint legitime confici, nisi ijs uti uelimus, quæ eorum uicem suppleant, ita ut unum simplex medicamentum in alterius locum succedat. Id quod medicorum, ac seplastiariorum plerisque fieri adsolet. Quorum sententiæ et si cui-
 10 piam uideretur Galenus ad stipulari, quippe quod scriptis tradiderit in cinnamomi defectu duplum castiæ subijci posse; non tamen propterea inde colligi potest, quod idem fieri possit de quocumque alio simplici medicamento, quod deside-
 retur, ut quidam existimant, non rectè, meo quidem iudicio, Galeni mentem assecuti. Siquidem is secus de hac re disse-
 rit libro primo de antidotis, ubi sic inquit. Quod ad castiam uerò attinet, ea me commemorare nunc opus est, quæ in
 multis de medicina libris scripta sunt, duplum castiæ si quis cinnamomo egeat, iniiciendum. Hoc dictum irridens Saty-
 rus magister meus, unam ex Quinti facetijs ipsum esse dicebat, asseuerans eos, qui duplum castiæ imponere iubent, si
 cinnamomo careamus, similia illis facere, qui nos censent, si quando Phalerno caruerimus, illius quod in cauponis uen-
 20 ditur, duplicata mensura bibere: si quæ panis siliagineus desit, furfuracci duplum comedere. Mihi uerò hæc Quinti face-
 tia, si de re una quapiam, qua per se sola uti uelimus, asseratur, uera irreprehensibilis quæ uidetur: si de re, quæ in so-
 cietatem multorum ueniat, non est eodem pacto uera. Nam cuiuscumque, quod solum corpori admoueri debet, ut pu-
 ta rhus, absinthium, iris, gentiana, uel id genus alia aliqua medicina, si quis minus boni duplum loco præstantissimi ac-
 cipiat, & corpori uel extrâ, uel intrâ admoueat, duplicato etiam nocet: at si multis aliquod optimum commiscen-
 dum fuerit, quod se aucturum aliorum uires spondeat, si præstantissimum desit, peius nihil erit uti duplo illius, qui pro-
 prietates eiusdem generis habeat, etiamsi deterius hoc illo uideatur. Castia quidem cinnamomo genere proxima usque
 adeo est, ut ex ipsa quandoque cinnamomum oriatur, spectenturque nonnunquam castiæ arbores integræ, in quibus ali-
 qua cinnamomi uirgulta est castiæ ramis prodeant. Simile autem istud est non uino aut pani, sicuti Quintus dicebat, sed
 uitæ actionibus, in quibus quod peragendum erat ab uno homine robusto, si absit, à duobus imbecillioribus perfici-
 30 tur. hæc Galenus. Ex quibus uerbis omnibus palam est, Galenum non assentire, ut in compositis medicamentis unum
 simplex pro alio supponatur, nisi ex ijs sint, quæ eandem naturam sortiuntur, ut castia, & cinnamomum. Quare illud
 inde colligendum esse putauerim, quod perperam faciunt ij, qui rem hanc aliter intelligunt. Porro & illam anti-
 dotum, quæ iuniperi baccas, terramque Lemniam recipit, summopere laudauit Galenus, eamque lib. II. de antidotis me-
 morie prodidit, hisce uerbis. Antidotus, quæ exhibitæ accipientem tutum à uenenis reddit, sic habet. Baccarum iu-
 niperi drachmas duas, terræ Lemniæ drachmas duas & obolos duos. Hæc ubi in puluerem redegeris, oleo, aut melle
 commiscebis, & repones: atque cum opus fuerit, ex aquæ mulsæ cyathis duobus quantum est auellana dabis. Hac an-
 tidoto Nicomedes rex utebatur, si quando suspectos habuisset, qui se uocant. Nam si uenenum non subsit, quieta
 manet: si adsit, nauseam concitat, & euomere cogit, ita ut uenenum quoque cum antidoto reijciatur. Sed hæc hæc-
 30 nus dicta sufficiant, quantum ad uenenorum omnium in uniuersum rationem. quandoquidem de ijs priuatim, eorumque
 auxilijs, & antidotis in singulorum mentione diffusius agemus.

Succedanea
 quando admit-
 tenda.

Antidotus ex
 terra Lemnia.

Κανθαρίδες. CANTHARIDES.

CAP. I.

QUIBUS data sunt cantharides, signa eueniunt grauissima. Ab ore enim ad uesicam usque cun-
 cta erodi sentiuntur: picem, aut simile quiddam cedriæ resipiunt: dextra præcordia inflammantur.
 urinam ægrè reddunt, & subinde cum lotio sanguinem emittunt: strigmenta non secus atque dysen-
 40 tericis, aluo deferuntur: fastidia urgent: animo linquantur, oborta que uertigine concidunt. po-
 stemò mente abalienantur. Ergo antea quàm tale nonnihil accidat, dato oleo, aut supradictorum
 aliquo, uomere cogantur. mox ubi uomitione plurima reiecerunt, halicæ aut oryza, tragi aut pi-
 fanæ cremor, aut decoctum maluæ, aut seminis lini, aut sceni græci, aut radicum althææ, quam Lati-
 nus sermo ibiscum appellat, clystere infundatur. Præterea nitrum eisdem dandum, ex hydromelite,
 ut quæ stomacho adhuc, aut intestinis adhærent, eluendo excernantur, ac descendant. Quæ nisi sic
 discutiantur, ingesta in aluum ex nitro aqua mulsæ, uacuari debent. Detur deinde uinum, aut passum,
 in quo pineoli nuclei, aut cucumeris semina contrita sint, aut ex lacte, aut mulsæ, aut anserinus adeps
 in passo liquefactus. Inflammata autem partes, hordei farina cum mulsæ decocta perungantur. Ab
 initio admota cataplasmata nocent, quod citatus ab eis calor, illapsum uirus ita remoratur, ut in prin-
 50 cipes se partes insinuet: ipsa tamen interiecto tempore, molestissimis inflammationibus opitulante-
 tur, utpote quæ dolores & permulceant, & leniant. Tum ubi corpus calfaciente oleo inunctum fue-
 rit, in folium descendere oportet, ac lauare, ut per cutem summam, quæ corpori noxia inhæserunt,
 etiam excernantur. Et deiectiones multifariam moliri oportet, ne affectus infigatur, & stabilitatem
 capeffat. Gallinaceis carnibus, & hædinis, aut suillis catulis, maximè pinguibus, & tenerimis, ac
 cum lini semine coctis, uesci debent: siquidem aluum cient, atque uenenorum acrimonias hebetant.
 Vinum dulce liberalius ebibatur. Prodest thuris cortex, & Samia terra, quæ aster appellatur, si qua-
 ternæ singulorum drachmæ cum passo sumantur. item pulegium ex aqua tritum: irinum, aut rosæ-
 ceum, cum rutæ decocto: recentes uitis ramuli, cum passo detriti. Longè omnium potentissimè an-
 tidota auxiliantur, cum aqua mulsæ, drachmis quatuor pota.

CANTHARIDVM tum historiam, tum etiam facultates superius libro secundo, ubi & earum picturam ex-
 hibuimus, adeo diffusè lateque tradidimus, ut superuacuum ducem hoc in loco plura de eis rememorare, nisi nunc de
 earum malefica & noxia in nobis differendum esset. Cum igitur Cantharides exalfaciant recessu quarto, & exic-

Cantharidum
 malefica & no-
 xia uis.